

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

VILMA KUBILIŪTĖ
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**KŪRINIŲ, KURIŲ AUTORIUS NEGALI BŪTI NUSTATYTAS, PANAUDOJIMO
PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. R. Birštonas

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ SAMPRATA IR JŲ ATSIKADIMO PRIEŽASTYS.....	7
2. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS UŽSIENIO TEISĖJE	12
2.1. Ribotos atsakomybės modelis. Jungtinės Amerikos Valstijos.....	12
2.2. Neišimtinės licencijos suteikimo modelis Kanadoje.....	15
2.3. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis Skandinavijos šalyse.....	17
2.4. Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas.....	19
3. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ NAUDOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE..	26
3.1. Dabartinis teisinis reglamentavimas.....	26
3.2. Kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimo apimtis ir būdai.....	29
3.2.1. Kūrinių našlaičių duomenų bazės sukūrimas.....	31
3.2.2. Licencijavimo sistemos įtvirtinimas	34
3.2.3. Atsakomybės ribojimo modelio perkėlimas į nacionalinę teisę	36
3.3. Kūrinių, nepatenkančių į direktyvos taikymo sritį, teisinis reglamentavimas.....	37
IŠVADOS.....	40
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	42
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	45
SANTRAUKA.....	49
SUMMARY.....	50

IVADAS

Didėjant skaitmeninės erdvės populiarumui bei prieinamumui, viešosios bibliotekos, muziejai, archyvai, švietimo įstaigos, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos, vis daugiau dėmesio skiria kūrinių (literatūros, mokslo, meno ir pan.) talpinimui viešosiose internetinėse bibliotekose. Aukščiau paminėtos institucijos, atliekančios kūrinių skaitmeninimą bei patalpinimą internetinėse bibliotekose ir archyvuose, kūrinius skelbti gali tik gavę išankstinį konkretaus kūrinio autoriaus teisių subjekto sutikimą, t.y. atliekant kūrinių skaitmeninimo darbą svarbiausia užtikrinti autorių ir gretutines teises. Su analogiška problema susiduria ir kiti fiziniai bei juridiniai asmenys, norintys panaudoti kūrinius, kurių autorių teisių subjektai nėra žinomi, t.y. kūrinio panaudojimui būtinas autorių teisių turėtojo sutikimas, tačiau jo rasti nepavyksta. Kūriniai, nuo sukūrimo momento, nepriklausomai nuo jų paskelbimo formos yra autorių teisių objektai ir saugomi įstatymų nustatyta tvarka, tačiau ne visada įmanoma nustatyti autorių teisių subjektą. Naudojant kūrinius įvairiais švietimo, komerciniais tikslais, įskaitant ir kūrinių skaitmeninimo darbą, susiduriama su kūriniais, kurie yra saugomi autorių teisių objektai, tačiau autorių teisių subjektų negalima nustatyti, vadinasi, neįmanoma gauti autorių teisių subjektų išankstinių sutikimų dėl kūrinių paskelbimo ir naudojimo. Todėl bet koks tokio kūrinio naudojimas asmeniniais, komerciniais ar švietimo tikslais, viešas paskelbimas internete ar bibliotekų, archyvų vidiniuose interneto tinkluose būtų laikomas autorių teisių pažeidimu.

Kai kūrinio autorių teisių subjektas (turėtojas) negali būti identifikuotas ar surastas, kūrinys laikomas nenustatytu autorių teisių kūrinium („kūriniu našlaičiu“), kurio panaudojimas ir padarymas viešai prieinamu tampa neįmanomas. Siekiant įvairiais būdais panaudoti, išsaugoti ir padaryti viešai prieinamus kūrinius, kurių autorių teisių subjektai nėra žinomi ar surasti, ieškoma optimalių sprendimo būdų, kuriais, nepažeidžiant autorių teisių subjektų teisėtų interesų, būtų galima naudotis kūriniais našlaičiais.

Siekiant išsaugoti balansą tarp kūrinio autoriaus teisių apsaugos bei galimybės pačiam autorių teisių subjektui spręsti dėl kūrinio skelbimo, formato ir pan. bei visuomenės intereso viešai naudotis kūrinium, būtina sukurti veiksmingą teisinį reguliavimą, kuris leistų teisėtai naudotis kūrinium, nepažeidžiant autorių teisių subjekto (turėtojo) teisių, net ir tuo atveju, kai kūrinio autorių teisių subjekto nustatyti neįmanoma ir/ar, atsiradus autorių teisių subjektui, išvengti ieškinių dėl neteisėto kūrinio panaudojimo bei patirtų nuostolių atlyginimo.

Temos aktualumas ir naujumas grindžiamas tuo, kad Lietuvoje nėra išsamių mokslinių darbų, kuriuose būtų analizuojamos kūrinių, kurių autorius negali būti nustatytas, skelbimo viešai internetinėse bibliotekose galimybės bei iškylančios tokių kūrinių panaudojimo

problemos. Be to, dabartinis teisinis reguliavimas nėra pakankamas. 2006 m. Europos Sąjungos Komisija paskelbė rekomendaciją 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos¹, tačiau teisės aktus, reglamentuojančius nenustatytų autorių teisių kūrinių skaitmeninimą, priėmė tik kelios Europos Sąjungos valstybės narės. Siekiant spręsti šią problemą visos Sąjungos lygmeniu, 2012 m. spalio 25 d. Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą Nr. 2012/28/ES dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimo² (toliau – Direktyva). Priėmus paminėtą Direktyvą, visos valstybės narės privalo priimti Direktyvą įgyvendinančius teisės aktus. Visos Europos Sąjungos šalys, įskaitant ir Lietuvos Respubliką, iki 2014 m. spalio 29 d. įpareigtos aukščiau paminėtą Direktyvą inkorporuoti į savo nacionalinę teisę, priimant naują įstatymą, reglamentuojantį kūrinių našlaičių statusą bei naudojimą arba keičiant jau galiojančius teisės aktus. Lietuvos Respublikoje šiuo metu yra rengiamas naujas teisės aktas, kuriuo bus įgyvendintos Direktyvos nuostatos. Šiame darbe autorė nagrinėja Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę būdus, siūlo konkrečius Direktyvos įgyvendinimo variantus, t.y. papildyti LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą nauju skirsniu reglamentuojančiu kūrinių našlaičių naudojimą, nustatyti kruopščios paieškos standartus, įsteigti kūrinių našlaičių duomenų bazę.

Kone vienintelė mokslo studija kūrinių našlaičių skaitmeninimo klausimais Lietuvoje pasirodė 2013 m. pabaigoje. Mokslo studijos „Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje“³ autorė dr. Rita Matulionytė analizuoja kūrinių našlaičių Direktyvą, jos atsiradimo priežastis ir įgyvendinimo galimybes, tačiau nesiūlo konkrečių Direktyvos įgyvendinimo būdų Lietuvoje, o šio darbo autorė nagrinėja Direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje būdus ir galimybes. Užsienio autoriai, pavyzdžiui, Agnieszka Vetulani⁴, Giuseppe Colangelo, Irene Lincesso⁵ nagrinėja bendras kūrinių našlaičių atsiradimo problemas bei galimus sprendimų būdus visos Europos Sąjungos mastu, tačiau nenagrinėjama Lietuvos teisinė bazė bei galimi kūrinių našlaičių reglamentavimo būdai ir Direktyvos įgyvendinimo galimybės.

Tyrimo reikšmė:

---

¹ Komisijos 2006 m. rugpjūčio 24 d. rekomendacija 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos. 2006, OL L 236.

² Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/28/ES dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimo. 2012, OJ L 299.

³ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 5. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁴ Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 7. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁵ Colangelo G., Lincesso I. Law versus technology: looking for solution to the orphan works' problem // International Journal of Law and Information Technology. 2012, Nr. 20(3).

teorinė – siekiama plėtoti Lietuvos intelektualinės nuosavybės doktriną kūrinių našlaičių reglamentavimo klausimais;

praktinė – siekiama išryškinti ribotas kūrinių našlaičių naudojimo galimybes ir aptarti skirtingose valstybėse taikomus kūrinių našlaičių panaudojimo būdus, išskirti pagrindinius skirtingų sistemų privalumus ir trūkumus bei pasiūlyti Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę būdus.

Tyrimo problema. Kūrinių našlaičių problema liečia tiek nūdienos, tiek senesnius kūrinius. Bibliotekos, muziejai yra sukaupę milijonus vertingų istorinių, šviečiamųjų kūrinių, kurie vis dar saugomi autorių teisėmis, kurių autorių teisių turėtojai nėra žinomi, juos nustatyti dažnai yra sudėtinga dėl to, kad kūrinys išleistas prieš keletą dešimtmečių ar net šimtmečių, teisės į kūrinių perleistas kitiems asmenims ir pan., tačiau kultūriniais ar švietimo tikslais norima tokius kūrinius naudoti bei skelbti visuomenei. Asmenys ar organizacijos, kurie yra suinteresuoti panaudoti kūrinius našlaičius asmeniniams, komerciniams, švietimo ar kitiems tikslams nenori ir negali to daryti, kadangi panaudojus kūrinių, neturint autorių teisių subjekto sutikimo, gali tekti padengti patirtus nuostolius dėl neteisėtai panaudoto kūrinio, jei kada nors atsirastų kūrinio autorius ar autorių teisių subjektas.

Pastaraisiais metais tiek Lietuvoje, tiek kitose užsienio valstybėse keliamas klausimas dėl galimybės naudoti kūrinius našlaičius švietimo tikslais net ir neturint autorių teisių subjekto sutikimo. Visuotinai sutariama, kad tokia galimybė turi būti suteikta, tačiau nesutariama dėl kūrinių našlaičių naudojimo apimties bei būdų. Kūriniai našlaičiai turi istorinę, mokslinę, meninę vertę ir visuomenei turi būti suteikta teisė naudotis bei susipažinti su šiais kūriniais. Taigi, visuomenės interesas naudotis tokiais kūriniais yra ne mažiau svarbus nei išimtinės autorių teisių subjekto teisės pačiam spręsti dėl kūrinio naudojimo, tačiau autorių teisių turėtojams aktyviai ginant savo teises, kūrinius našlaičius padaryti laisvai prieinamus ir naudoti negavus autorių teisių turėtojų sutikimo yra sudėtinga. Todėl siekiant apsaugoti teisėtus autorių teisių subjekto interesus (tiek neturtinius, tiek turtinius) bei visuomenės poreikį naudotis viešose bibliotekose, archyvuose saugomais kūriniais, o taip pat bet kokiais kitais kūriniais našlaičiais, siekiama rasti teisingą pusiausvyrą tarp šių dviejų susikertančių interesų. Mokslininkai siūlo keletą skirtingų sprendimo variantų, t.y. taikyti bendrosios teisės sistemos valstybėse naudojamą *fair use* (kruopščios, sąžiningos paieškos) doktriną, išplėstinį kolektyvinį administravimą, įstatymu nustatyti konkrečias išimtis kokių atveju galima teisėtai panaudoti kūrinių našlaičių ir pan. Taigi, kai kūrinio autorius negali būti nustatytas siūloma išimtinių autorių teisių suteikimo principą keisti kitais specifiniais mechanizmais, pavyzdžiui, atitinkamos formos licencijavimu arba apribojimais, suderintais su nacionalinių teisinių tradicijų išsaugojimu.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti kūrinių našlaičių Direktyvos inkorporavimo Lietuvos teisėje sprendimų būdus.

Tyrimo uždaviniai.

1. Atskleisti kūrinių našlaičių sampratą ir jų atsiradimo priežastis.
2. Išnagrinėti pagrindinius kūrinių našlaičių teisinio reglamentavimo režimus skirtingose užsienio valstybėse.
3. Išanalizuoti Direktyvą, jos objektą, tikslą ir apimtį.
4. Išanalizuoti kūrinių našlaičių dabartinį teisinį reguliavimą nacionalinėje teisėje ir naujus Direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje modelius.

Tyrimo objektas. Kūrinių, kurių autorių teisių subjektas negali būti nustatytas panaudojimo problemos ir galimi sprendimų būdai.

Tyrimo dalykas. Kūrinių našlaičių panaudojimo būdų analizė ir ribojimo galimybės.

Šio darbo etapai. Pirmajame šio darbo skyriuje aptariama kūrinių našlaičių sąvoka, kūrinių našlaičių atsiradimo priežastys bei išskylančios problemos nustatant autorių teisių subjektus. Antrajame skyriuje pristatomi kūrinių našlaičių panaudojimo būdai skirtingose užsienio valstybėse, t.y. Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Skandinavijos šalyse, o taip pat Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas. Trečiajame darbo skyriuje pristatomas kūrinių našlaičių teisinis reglamentavimas Lietuvoje, siūlomi Direktyvos įgyvendinimo Lietuvos teisėje būdai.

Metodai. Pagrindiniai darbe naudojami metodai yra analitinis, dokumentų analizės, nagrinėjant Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktus, o taip pat lyginamasis, kuris naudojamas siekiant palyginti skirtingų valstybių kūrinių našlaičių teisinį reguliavimą.

Darbe naudojami sutrumpinimai.

LR – Lietuvos Respublika;

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;

ATGTĮ – Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas;

ES – Europos Sąjunga;

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos.

Visus šiame darbe naudotus užsienio autorių tekstus į lietuvių kalbą vertė darbo autorė.

1. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ SAMPRATA IR JŲ ATSIKADIMO PRIEŽASTYS

Kūrinių našlaičių problemos sprendimo klausimas keliamas jau keletą dešimtmečių, kadangi vartotojai, norėdami panaudoti kūrinius, kurių autorių teisių turėtojai nežinomi, negali to padaryti, tačiau prieš gerą dešimtmetį pradėjus kūrinių skaitmeninimo darbus ir pastebėjus, kad muziejuose, bibliotekose, švietimo įstaigose deponuota daug kūrinių, kurių autoriai nėra žinomi ar jų nustatyti neįmanoma, šios problemos sprendimas pradėtas nagrinėti tiek ES, tiek JAV. 2004 metais „Google“ pradėjusi savavališkai skaitmeninti įvairius išparduotus kūrinius ir daryti juos prieinamus internete iš naujo iniciavo kūrinių našlaičių problemos diskusijas. „Google“ skaitmenino įvairius literatūros, meno kūrinius neturėdama autorių teisių subjektų sutikimo, tuo paskatindama ginčus JAV ir Europos teismuose. „Google“ atliko apie 10 milijonų knygų skaitmeninimą, nepaisant to, kad neturėjo autorių teisių turėtojų sutikimo atlikti tokį darbą⁶. Didelė dalis knygų buvo suskaitmeninta nežinant autorių teisių turėtojų ir/ar neturint autorių teisių turėtojų sutikimo. Praėjus dvejiems metams po „Google“ skaitmeninimo darbų pradžios, Europoje buvo pradėtas „Europeana“ – atviros skaitmeninės Europos bibliotekos kūrimas. Abi iniciatyvos – tiek „Google“, tiek „Europeana“, nesant pakankamo teisinio reglamentavimo bei siekiant apsaugoti autorių teisių turėtojus, nebuvo sėkmingos, tačiau davė prielaidas naujų teisės aktų iniciavimui. JAV pradėta nagrinėti ir taikyti *fair use* (sąžiningos, kruopščios paieškos) naudojant kūrinius našlaičius doktrina, ES pradėta rengti direktyvą dėl kūrinių našlaičių naudojimo.

Kūriniu našlaičiu laikomas kūrinys, kuris yra autorių teisių objektas, tačiau negali būti nustatytas arba surastas nors vienas autorių teisių subjektas (turėtojas). Direktyvoje nurodyta, kad kūriniu našlaičiu laikomas kūrinys ar fonograma, jei nenustatytas nė vienas kūrinio ar fonogramos teisių turėtojas, o jei vienas ar daugiau autorių nustatyti, nė vienas iš jų nebuvo rastas nepaisant kruopščios teisių turėtojų paieškos.⁷

Kūrinių našlaičių atsiradimo priežasčių gali būti daug. Viena iš jų yra ta, kad kūrinių komercinio gyvavimo ciklo trukmė yra labai neilga, dažniausiai keli metai, po kurių jie praranda savo komercinę vertę, tačiau, nepaisant to, yra saugomi autorių teisėmis kelis dešimtmečius, o kuo daugiau laiko praeina po kūrinio išleidimo datos, tuo sunkiau surasti teisių turėtojus,⁸ autorių

⁶ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 5. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/28/ES dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimo. 2012, OJ L 299.

⁸ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 5. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

teisių turėtojo paieška turi būti atliekama už ilgesnį laiko tarpą, o tai savo ruožtu didina paieškos išlaidas.⁹

Antra priežastis yra ta, kad sukūrus kūrinį jis iš karto tampa autorių teisių subjektu ir nereikalinga jokia vieša kūrinų registracija. Iki šiol nėra sukurtų viešų autorių ir/ar kūrinų registru, kuriuose būtų kaupiama visa reikalinga informacija apie kūrinis, autorių teisių turėtojus ar saugojimo terminus. Dėl šios priežasties nėra sukurtų ir saugomų autorių teisių kūrinų duomenų bazių, kurios palengvintų autorių teisių subjektų paiešką.¹⁰

Trečiaja kūrinų našlaičių atsiradimo priežastimi galima įvardinti ilgėjančius autorių turtinių teisių saugojimo (galiojimo) terminus. Autorių turtinių teisių galiojimo terminai ilginami siekiant apsaugoti autorių teisių turėtojų teises, tačiau tokie ilgi terminai, autorių teisių turėtojams aktyviai neginant, neviešinant savo teisių, gali tik ap sunkinti teisėtą kūrinų naudojimą. Ilgi saugojimo terminai apsunkina ir autorių teisių turėtojų suradimą. Taigi, kuo ilgesni apsaugos terminai taikomi, tuo didesnė tikimybė, kad kūrinys ir autorių teisių turėtojas atitols vienas nuo kito.

Dar viena kūrinų našlaičių atsiradimo priežasčių yra ta, kad kol nėra sukurto autorių teisių registro, nėra ir patikimo autorių teisių turėtojų paieškos šaltinio, kuriuo remiantis būtų galima identifikuoti autorių teisių turėtojus arba konstatuoti, kad jie nežinomi ar nerasti. Be to, įstatyme nėra įtvirtintos galimybės atsisakyti teisių į kūrinis, net jei autoriai nebėra suinteresuoti komerciškai eksploatuoti savo teisių.¹¹

Taigi, asmenys, kurie nori panaudoti autorių teisių saugomą kūrinį, susiduria su kūrinų našlaičių problema dėl keleto priežasčių: kūrinys tampa autorių teisių subjektu vos tik sukuriamas. Nėra reikalaujama, kad autorius įregistruotų savo kūrinį po sukūrimo arba apie tai praneštų atitinkamoms institucijoms; autorių teisių apsaugos terminų ilginimas sunkina autorių teisių subjekto paieškas; technikos pažanga suteikia galimybę skaitmenine forma internete pateikti knygas, audiovizualinius kūrinis, fotografijas ir pan.,¹² kai nėra žinomas kūrinio autorius ar autorių teisių turėtojas, dažnai neaišku kūrinys saugomas autorių teisėmis ar ne.¹³

Norint skaitmeninti kūrinis būtinas autorių teisių turėtojų sutikimas, tačiau išsiaiškinti, kas yra autorių teisių turėtojai, nustatyti jų buvimo vietą ir gauti leidimus naudoti kūrinį labai

---

⁹ Mausner J. O. Copyright Orphan Works: A Multi-Pronged Solution To Solve A Harmful Market Inefficiency // Journal of Technology Law & Policy. 2007, Nr. 12(2), P. 400.

¹⁰ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinų našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 5. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

¹¹ Ibid.

¹² The European Orphan Works Directive - an EIFL Guide. [interaktyvus] 2013. Prieiga per internetą: <http://www.eifl.net/european-orphan-works-directive-eifl-guide>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

¹³ Hargreaves I. Digital Opportunity. A Review of Intellectual Property and Growth [interaktyvus]. Intellectual Property Office, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipreview-finalreport.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

dažnai yra sudėtinga, pavyzdžiui, sunku nustatyti autorių teisių turėtojus ar jų buvimo vietą, kai kūriniai yra seni, autoriai emigravę ir pan. Be to, nustatyti autorių teisių subjektą tampa sunkiau, kai kūrinys ar atskiros jo dalys sukurtos kelių autorių, kadangi būtini visų kūrinio autorių ar atskirų jo dalių autorių sutikimai. Ši problema negali būti išsprendžiama ir autorių teises administruojant kolektyvinio administravimo asociacijoms, nes ne visi autoriai yra asociacijų nariai, o ne narių teisių asociacijos administruoti paprastai negali. Kita vertus, kolektyvinės asociacijos suteikia teritorinę licenciją, kuri gali būti nepakankama.¹⁴

Didelės dalies kūrinių autorių teisių turėtojus surasti gali būti sudėtinga arba brangu, nes autorius gali būti nežinomas arba miręs ir nepalikęs paveldėtojų ar neįmanoma jų rasti; juridinis asmuo, kuris yra autorių teisių subjektas nustojo egzistuoti arba susijungė su kitu juridiniu asmeniu, o duomenų apie autorių teisių subjektą nėra išlikę; kūrinys gali būti sudarytas iš kitų kūrinių, tokių kaip fotografijos ir pan., kurie turi kitus autorių teisių subjektus, o vienas iš jų ar keli taip pat yra kūriniai našlaičiai.¹⁵ Atsižvelgiant į Europos istoriją, skirtingų valstybių sienų kitimą, teisinės bazės nepastovumą ir įstatymų keitimąsi, bendrovių susijungimus bei žlugimus, didžiausia problema dažnai gali būti surasti sutartį, susitarimą ar kitą svarbią informaciją, kuri patvirtintų duomenis apie teisių perleidimą. Visų pirma sunku išsiaiškinti, ar kūrinys apskritai yra saugomas autorių teisių objektas ir, kas yra autorių teisių turėtojas. Problemų gali iškilti ir nustatant kurios valstybės teisė taikytina, jei nerandama sutartis ar iškyla teisės normų konkurencija.¹⁶

Kūrinio autorių teisių apsaugos terminai bei trukmė skaičiuojami nuo autoriaus mirties datos, tačiau nustatyti autoriaus mirties datą gali būti sudėtinga, kai, pavyzdžiui, autorius mirė užsienyje, duomenų apie jo mirtį nėra išlikę ir pan. Kai sunku nustatyti autoriaus mirties datą, neįmanoma nustatyti, kada baigiasi kūrinio apsaugos galiojimo trukmė. Ši problema iškyla tuomet, kai nežinoma autoriaus mirties data, todėl įstatyme tikslinga nustatyti, kad žinant autorių, bet nenustačius jo mirties datos, turinės teisės galioja 70 metų po kūrinio padarymo viešai prieinamu datos.¹⁷

Kita svarbi kūrinių našlaičių problema yra besikeičiantys autorių turtinių teisių apsaugos terminai, t.y. nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje galiojo 50 metų po autoriaus

---

¹⁴ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 4. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

¹⁵ The European Orphan Works Directive - an EIFL Guide. [interaktyvus] 2013. Prieiga per internetą: <http://www.eifl.net/european-orphan-works-directive-eifl-guide>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

¹⁶ Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 7. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

¹⁷ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 21. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

mirties apsaugos terminai, Sovietų Sąjungoje – 15 metų po autoriaus mirties (iki 1973 m.) ir 25 metus po autoriaus mirties (po 1973 m.).¹⁸ Dabar galioja 70 metų trukmės autorių turtinių teisių apsaugos terminai. Skaitmeninimo darbą atliekančios institucijos susidurs su nauja problema – nustatyti autorių turtinių teisių apsaugos terminą kiekvieno kūrinio ar jo dalies atžvilgiu, taip pat išsiaiškinti kiekvieno naujo įstatymo taikymo laiko atžvilgiu klausimus.¹⁹

Kūrinio autorių teisių subjekto nustatymas yra sudėtingas ir ilgas procesas. Aukščiau paminėtos priežastys yra pagrindinės autorių teisių subjektų nustatymo priežastys. Norint palengvinti autorių teisių subjekto nustatymo procesą būtinas efektyvus teisinis reguliavimas, kuris sudarytų prielaidas greitai ir nenaudojant didelių piniginių išteklių surasti autorių teisių subjektus. Vienas šios problemos sprendimo būdų būtų viešo kūrinio našlaičių registro sukūrimas, kuriame būtų galima registruoti nežinomų autorių kūrinius. Tokiame registre reikėtų registruoti visus kūrinius, kuriuos norima panaudoti, bet nerandamas ar nenustatomas autorių teisių subjektas, o jei kūrinio našlaičio autorių teisių subjekto paieška buvo sėkminga, į registrą įtraukti duomenis apie autorių teisių subjektą.

Tik autorius ar autorių teisių perėmėjas turi teisę savo nuožiūra naudoti kūrinį, o tretieji asmenys teisėtai naudoti kūrinį gali tik turėdami autoriaus ar autorių teisių perėmėjo sutikimą. Taigi, bet koks kūrinio naudojimas neturint autoriaus teisių turėtojo sutikimo yra neteisėtas ir pažeidžia įstatymu įtvirtintas autoriaus asmenines neturtines ir/ar turtines teises. Su galimu autoriaus asmeninių neturtinių ir/ar turtinių teisių pažeidimu susiduriama ir skaitmeninant ar kitaip naudojant kūrinius našlaičius. Jei sutikimo gauti neįmanoma, skaitmeninimas ir tolesnis kūrinio naudojimas yra negalimas. Tai gali sutrukdyti bibliotekų vykdomiems kūrinio skaitmeninimo darbams bei tolesniam kūrinio naudojimui. Šiuo atveju kūrinio autorius nėra žinomas, o jei žinomas - nenustatoma jo buvimo vieta ir neįmanoma gauti sutikimo naudoti kūrinį, tuo pačiu nėra institucijos, kuriai teisės aktų nustatyta tvarka būtų suteikta teisė duoti sutikimus naudoti kūrinius našlaičius. Taigi, būtina įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų teisėtai naudoti kūrinius, kai autorių teisių turėtojas nėra žinomas ar surastas. Galimi skirtingi problemos sprendimo būdai, t.y. įstatymu nustatyti išimtis kada kūrinius našlaičius galima teisėtai naudoti, kolektyvinio administravimo institucijai pavesti kūrinio našlaičių administravimo funkcijas, nustatyti kruopščios paieškos (angl. *fair use*) kriterijus.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant skaitmeninti ir padaryti viešai prieinamus bibliotekose, muziejuose esančius kūrinius, pirmiausia būtina išspręsti kūrinio našlaičių teisėto panaudojimo problemą, kadangi negalėjimas skaitmeninti didelę meninę ir mokslinę vertę

¹⁸ Mizaras V. Autorių teisės. Vilnius: Justitia, 2008. T.1. P. 96.

¹⁹ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinio našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 22. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

turinčių kūrinių gali būti žalingas ne tik pavieniams vartotojams, bet visai visuomenei, nes tokiais kūriniais visuomenė negali naudotis vien dėl to, kad kūriniui suteiktas kūrinio našlaičio statusas. Šios problemos sprendimas skiriasi priklausomai nuo teisinės sistemos, užsienio valstybių pasirinktų skirtingų kūrinių našlaičių teisinio reglamentavimo modelių.

2. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS UŽSIENIO TEISĖJE

Užsienio valstybės skirtingai reglamentuoja kūrinių našlaičių klausimą. Šiame skyriuje atliekamo skirtingų užsienio valstybių kūrinių našlaičių teisinio reglamentavimo palyginimo pagrindinis tikslas yra nustatyti esminius skirtingų teisinių režimų būdinguosius bruožus, principus. Analizuojamas „kruopščios paieškos“ standartas, išplėstinio kolektyvinio administravimo sistemos pranašumai ir trūkumai, Kanados, JAV, Skandinavijos valstybių pasirinktas kūrinių našlaičių reglamentavimo teisinis modelis.

Nagrinėjant kūrinių našlaičių teisinį reglamentavimą galima išskirti du pagrindinius modelius, kurie naudojami skirtingose užsienio valstybėse, t.y. „*ex-ante*“ ir „*ex-post*“. Pirmasis, „*ex-ante*“ modelis, pasitelkiamas, kai teisė naudoti konkretų kūrinį suteikiama dar prieš kūrinio naudojimo pradžia. Šiuo atveju asmuo, norintis naudoti kūrinį našlaitį turi kreiptis į kolektyvinio licencijavimo instituciją ar kitą licencijas ar leidimus išdavinti įgaliotą instituciją dėl licencijos naudoti kūrinį gavimo. Antrasis, „*ex-post*“ modelis, paprastai apima kūrinio našlaičio vartotojo prisiimamą riziką dėl galimai pažeistų teisių. Šiam modeliui būdingas įstatyminių autorių teisių išimčių įtvirtinimas ar atsakomybės ribojimas, kur kūrinys našlaitis naudojamas tik po kruopščios paieškos atlikimo.²⁰

2.1. Ribotos atsakomybės modelis. Jungtinės Amerikos Valstijos

Kūrinių našlaičių problema JAV kilo 2004-aisiais metais, kai Google, vykdydama „Google knygų paieškos“ projektą (angl. *Google Books Search Project*), pradėjo skaitmeninti ir daryti viešai prieinamus internete išparduotus (angl. *out-of-print*) kūrinius. Jau pirmosiose teisinėse studijose kūrinių našlaičių reglamentavimo klausimais buvo siūloma įstatymu įtvirtinti kruopščios paieškos doktriną ir nustatyti išsamius kruopščios paieškos kriterijus, be to buvo siūloma apriboti kūrinių našlaičių naudotojų ribotą atsakomybę²¹. JAV įtvirtintas ribotos atsakomybės (angl. *limitation-on-remedy*) modelis, reiškia, kad kūrinių našlaičių naudotojams, atsiradus kūrinio našlaičio teisių turėtojui ir kreipusis į teismą dėl nuostolių atlyginimo, bus taikoma ribota atsakomybė, jeigu kūrinio naudotojas naudojo kūrinius po kruopščios ir sąžiningos, tačiau nesėkmingos autorių teisių subjektų paieškos. Amerikiečių pasirinktas modelis taikomas visiems kūriniams, net ir nepaskelbtiems, be to nėra nustatyta jokių papildomų kūrinių

²⁰ Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 1. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

²¹ Ibid. P. 11.

našlaičių naudojimo sąlygų. Kūrinio našlaičio naudotojas privalo įrodyti, kad jis atliko protingą, kruopščią teisių turėtojų paiešką. Kita vertus, įstatymas nepateikia protingos, kruopščios paieškos sąvokos (angl. *reasonably diligent search*), o tai gali sukelti problemų.²² Šio modelio privalumu laikytina tai, kad nėra reikalaujama išdavinėti jokių kūrinų našlaičių naudojimo licencijų, nereikia mokėti mokesčių už tokio kūrinio naudojimą. Kruopšti paieška palikta išimtinai kūrinio našlaičio naudotojo nuožiūrai, t.y. kruopščios paieškos rezultatų netikrina jokia atsakinga institucija, tačiau kūrinio naudotojas privalo saugoti kruopščios paieškos rezultatus ir, autorių teisių turėtojui atsiradus, teisme įrodinėti, kad atlikta paieška buvo kruopšti bei sumokėti protingą kompensaciją teisių turėtojui. Dar vienas šio modelio privalumas yra tai, kad muziejai, bibliotekos, švietimo įstaigos, archyvai naudoję kūrinius našlaičius nekomerciniais tikslais apskritai neturi mokėti jokios piniginės kompensacijos atsiradusiam kūrinio autorių teisių subjektui.²³

Kruopščios kūrinų našlaičių paieškos įtvirtinimas teisinėje JAV sistemoje leido išvengti licencijavimo sistemos įvedimo, o tai žymiai sumažina administravimo išlaidas bei eliminuoja licencijos mokesčio mokėjimo būtinybę, kuri yra nereikalinga, kai kūrinys nebecirkuliuoja rinkoje arba yra akivaizdu, kad nėra kūrinio autorių teisių subjekto. Be to, kruopščios paieškos modelis yra pakankamai lankstus, kurį galima lengvai pritaikyti besikeičiant technologijoms, atsirandant naujiems paieškoms būdams ir pan. Galiausiai, bibliotekų ir archyvų atliekama kruopšti kūrinų našlaičių paieška skatina žinių sklaidimą, žodžio laisvę ir saviraišką.²⁴ Kruopščios paieškos modelio propaguotojai pabrėžia, kad kruopščios paieškos taikymas ypatingai aktualus, kai kūrinio komercinė vertė yra maža, nes tokiu atveju nesukeliama jokios materialinės žalos kūrinio autorių teisių subjektui, tuo pačiu didėja kūrinio socialinė svarba ir vertė, nes visa visuomenė gali juo naudotis. Kūrinio našlaičio atveju nėra jokios realios galimybės sudaryti teisių perleidimo sandorius, suteikti leidimą naudotis kūriniumi, kadangi nėra vienos sandorio šalies – autorių teisių subjekto. Vadinasi, tokie kūriniai necirkuliuoja rinkoje ir neturi jokios realios komercinės vertės, kurią autorius, panaudojus kūrinį, prarastų ir nedaro neigiamos įtakos rinkai.²⁵ Taigi, JAV kūrinų našlaičių naudojamas grindžiamas kūrinio ekonomine verte. Jei kūrinio autorius nežinomas ir jo rasti, atlikus kruopščią paiešką,

---

²² Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 12. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

²³ Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 12. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

²⁴ Urban J. M. How Fair Use Can Help Solve the Orphan Works Problem // Berkeley Technology Law Journal. 2012, Nr. 27. P. 1379.

²⁵ Ibid. P. 1386.

nepavyksta, vadinasi, nėra ekonominio suinteresuotumo kūriniumi ir jį visuomenė gali laisvai naudoti.

Pagrindinis atsakomybės ribojimo modelio privalumas yra tas, kad naudoti galima bet kokius kūrinius, tiek užsienio autorių, tiek nepaskelbtus. Atsakomybės ribojimo modelis neįtakoja jokių turimų teisių turėtojų teisių, neapriboja galimybės pažeistas teises ginti teisme. Be to, kadangi kūrinių naudotojai iš anksto neturi mokėti jokių kompensacijų teisių turėtojams, šis modelis atrodo patrauklesnis ir efektyvesnis, lyginant, pavyzdžiui, su Kanados modeliu.²⁶ Taigi, JAV pasirinktas kruopščios paieškos (angl. *reasonably diligent search*) kriterijus neapriboja jokių autorių ar autorių teisių turėtojų teisių, kadangi pareiga atlikti kruopščią paiešką priklauso vartotojui.²⁷

Svarbu pabrėžti, kad JAV pasirinkto modelio trūkumu laikytina tai, kad teisminis pažeistų teisių gynimo būdas yra prieinamas praktiškai tik pasiturintiems autorių teisių turėtojams.²⁸ Atsižvelgiant į tai, kad pažeistų teisių gynimas teisme yra ilgas ir brangus procesas, todėl prieinamas ne visiems teisių turėtojams, kūrinių naudotojai gali piktnaudžiauti jiems suteikta teise ir teisių turėtojų paiešką atlikti paviršutiniškai.²⁹

Kruopščios paieškos atlikimas yra pagrindinis „*ex-post*“ modelio bruožas ir vartotojui būtina įrodyti, kad atlikta paieška iš tikrųjų buvo protinga ir kruopšti, todėl patenkinus šį reikalavimą autorių teisių turėtojas gali gauti protingo dydžio kompensaciją, neviršijančią sumos, kurią būtų gavęs, jei kūrinio vartotojas būtų susiderėjęs su autorių teisių turėtoju.³⁰ Tačiau kyla pagrįstas klausimas, ar nuostolių ribojimo modelis iš tikrųjų naudotojams suteikia teisinį tikrumą bei saugumą. Nepaisant to, kad atlikus kruopščią teisių turėtojų paiešką ir jų neradus, kūrinių naudotojai, teisių turėtojams atsiradus ir pareiškus ieškinį teisme dėl pažeistų teisių gynimo, turėtų sumokėti protingo dydžio kompensaciją (tad jų patiriami nuostoliai būtų riboti), vis gi susiduria su teisinio saugumo trūkumu, nes visada išlieka tikimybė dėl teismo ginčų sprendimo. Be to, naudotojui atlikus kruopščią paiešką, reikės teisme *ex post* įrodyti, kad paieška

---

²⁶ Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 189. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

²⁷ Colangelo G., Lincesso I. Law versus technology: looking for solution to the orphan works' problem // International Journal of Law and Information Technology. 2012, Nr. 20(3). P. 184.

²⁸ Castle Ch. L., Mitchell A. E. Unhand that Orphan: Evolving Orphan Works Solutions Require New Analysis // Entertainment and Sports Lawyer. 2009, Nr. 27(1).

²⁹ Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 190. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

³⁰ Colangelo G., Lincesso I. Law versus technology: looking for solution to the orphan works' problem // International Journal of Law and Information Technology. 2012, Nr. 20(3). P. 185.

iš tikrųjų buvo kruopšti, o tai padaryti gali būti sudėtinga, atsižvelgiant į tai, kad paieška galėjo būti atliekama prieš daugelį metų. Kūrinių naudotojams uždedami papildomi apsunkinimai, kadangi jie turi saugoti ir registruoti visus duomenis apie atliktą paiešką. Įvertinus išlaidas, kurias patirtų naudotojai atlikdami teisių turėtojų paiešką, saugodami duomenis apie teisių turėtojų paiešką, bylinėjimosi išlaidas, kompensacijos mokėjimą ir pan., būtų sunku tvirtinti, kad nuostolių ribojimo modelis reikalauja mažiau išlaidų ir yra patrauklesnis nei, tarkim, licencijų suteikimo mokestis.³¹

Taigi, JAV veikia „*ex-post*“ kūrinių našlaičių reglamentavimo modelis su ribota atsakomybe, pagal kurį kūrinių našlaitį naudoti galima tik atlikus kruopščią paiešką, o pateikus ieškinį teisme dėl pažeistų autoriaus teisių, kūrinių našlaičio naudotojas autorių teisių subjektui turi sumokėti protingo dydžio kompensaciją. Be to, JAV veikia viešas bei savanoriškas internetinis kūrinių našlaičių registras, kuriame registruojami įtariamieji kūriniai našlaičiai. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad JAV pasirinktas modelis pagrindinį dėmesį skiria kūrinių našlaičių ir/ar išparduotų kūrinių naudotojų ribotai atsakomybei, tuo skatinant visos visuomenės naudojimąsi didele menine verte turinčiais kūrinių. Be to, šio modelio privalumu galima įvardinti tai, kad prieš naudojant kūrinių našlaitį nereikia mokėti jokio mokesčio bei atlikus kruopščią paiešką naudoti bet kokius kūrinius, net ir nepaskelbtus.

2.2. Neišimtinės licencijos suteikimo modelis Kanadoje

Kanadoje, priešingai nei JAV, įtvirtintas „*ex-ante*“ modelis, kurio pagrindinis bruožas yra tai, kad licencijas naudoti tam tikros rūšies kūrinius išduoda atsakinga valstybinė institucija (angl. *Copyright Board of Canada*). Remiantis šiuo modeliu, asmuo, norintis naudoti tam tikrą kūrinių ir neradęs autorių teisių subjekto, privalo kreiptis į administracinę instituciją dėl neišimtinės licencijos gavimo. Minėta licencija suteikia teisę naudotis tik konkrečiu kūriniu sumokėjus nustatyto dydžio licencijos išdavimo mokestį. Neišimtinės licencijos suteikimas reiškia, kad naudotis tuo pačiu kūriniu licencija gali būti suteikta ir kitam naudotojui, kuris kreipėsi į instituciją dėl licencijos išdavimo.

Pareiškėjas, norėdamas gauti neišimtinę licenciją naudoti kūrinių, kreipdamasis į valstybinę licencijas išduodančią instituciją, privalo pateikti įrodymus, kad vykdė autorių teisių subjekto paiešką (tai gali būti susirašinėjimo dokumentai, telefoninių pokalbių išklotinės, paieškų duomenų bazėse, bibliotekose rezultatai ir pan.), kuri buvo nesėkminga ir kreipimasis

³¹ Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 190. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

dėl licencijos išdavimo yra paskutinė priemonė. Licencijas išduodanti institucija privalo nurodyti pareiškėjui kur galima gauti ir patikrinti svarbią su licencijos gavimu susijusią informaciją, įsitikinti pareiškėjo gera valia, bendradarbiauti su kitomis institucijomis siekiant patikrinti paraišką, nustatyti licencijos mokestį bei sąlygas ir išduoti licenciją. Pagrindiniai licencijos bruožai yra tai, kad licencija yra neišimtinė, išduodama konkrečiu atveju, gali būti suteikiama tiek Kanados autorių, tiek užsienio kilmės autorių kūriniais ir apsiriboja tik Kanados teritorija. Išduodamoje licencijoje nustatomos specifinės sąlygos ir reikalavimai apibrėžiantys naudojimo būdą, apribojimus, galiojimo terminus ir pan.³² Kitas svarbus bruožas yra tas, kad pareiškėjas, norintis gauti licenciją naudotis tam tikru kūriniumi, privalo įrodyti, kad kūrinys buvo paskelbtas Kanadoje su pirmojo autoriaus teisių subjekto sutikimu.³³ Pareiškėjas už licencijos išdavimą sumoka nustatytą licencijos mokestį, kuris, autorių teisių subjektui atsiradus, perleidžiamas pastarajam. Už licencijų išdavimą surinktos lėšos penkis metus saugomos specialiai tam įsteigtuose fonduose. Jei praėjus penkiems metams autorių teisių subjektas neatsiranda, surinktos lėšos gali būti panaudojamos kaip fondas mano esant tikslinga.³⁴

Taigi, Kanados pasirinktas modelis suteikia licencijos naudotojui teisinį tikrumą, tuo pačiu kruopščiai užtikrinamas autorių teisių subjekto teises, tačiau šis modelis yra brangus ir licencijos gavimas dažnai yra ilgai trunkantis procesas.³⁵ Jei kūriniumi nebegalioja autorių teisių apsauga, o tai paprastai yra 50 metų po autoriaus mirties, licencija nėra reikalinga. Be to, licencijas išduodanti institucija per savo darbinės veiklos praktiką įtvirtino taisyklę, kad licencija nėra išduodama, jei aišku, kad ji nėra reikalinga. Licencijas išduodanti institucija saugoja išduotų licencijų bei neišduotų paraiškų sąrašus, tačiau nėra jokių registrų ar duomenų bazių, kuriose būtų kaupiama informacija apie įtariamus kūrinius našlaičius.³⁶

Centrinės licencijavimo institucijos įtvirtinimo modelis vartotojams suteiktų teisinį tikrumą bei saugumą. Kai naudotojui suteikiama licencija naudoti kūrinį, pastarasis galės naudoti kūrinį nerizikuodamas pažeisti teisių turėtojų teises. Be to, tokiu atveju kruopščiai saugomos ir

---

³² Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 9-10. Prieiga per internetą: http://es.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

³³ Castle Ch. L., Mitchell A.E. Unhand that Orphan: Evolving Orphan Works Solutions Require New Analysis // Entertainment and Sports Lawyer. 2009, Nr. 27(1).

³⁴ Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 37. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

³⁵ Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 9-10. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

³⁶ Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 33. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

teisių turėtojų teisės. Pirma, valstybinė institucija, įgaliota išduoti licencijas, tikrina ar naudotojas atliko kruopščią ir sąžiningą paiešką bei gali įvertinti teisėtų teisių turėtojų ir naudotojų interesų pusiausvyrą. Antra, licencijos išdavimo klausimas sprendžiamas kiekvienu konkrečiu atveju, todėl licencija visuomet suteikiama tik išimtiniais atvejais saugant autorių teisių turėtojų teises. Trečia, licencija išduodama neišimtinė ir visada aiškiai nustatomas kūrinio naudojimo tikslas bei būdas. Ketvirta, autorius nepatiria finansinių nuostolių, nes gali kreiptis į licencijas išdavusią instituciją dėl kompensacijos gavimo.³⁷

Apibendrinant šiame poskyryje nagrinėtą Kanadoje taikomą kūrinio našlaičių licencijavimo modelį, galima padaryti išvadą, kad šis modelis suteikia teisinį tikrumą tiek autorių teisių subjektui, tiek naudotojui. Kūrinio naudotojas yra užtikrintas, kad kūrinį naudoja teisėtai, nekils teisminių ginčų teisme ir, autorių teisių subjektui atsiradus, pastarajam bus sumokėta nustatyto dydžio kompensacija. Kūrinio autorių teisių subjekto teises ginanti valstybinė institucija užtikrina, kad tik turėdama pakankamą pagrindą ir įsitikinusi kūrinio našlaičio naudojimo reikalingumu išduoda licenciją.

2.3. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis Skandinavijos šalyse

Skandinavijos šalyse ir Vengrijoje pasirinktas išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis. Išplėstinio kolektyvinio administravimo sistema susideda iš savanoriško autorių teisių subjektų teisių perdavimo kolektyvinio administravimo asociacijai ir įstatymo pagrindu įgytos teisės atstovauti teises ir tų autorių teisių subjektų, kurie nėra asociacijos nariai. Išplėstinė licencija apima visus teisių turėtojus konkrečioje srityje (tiek užsienio, tiek vidaus), mirusius teisių turėtojus, nežinomus teisių turėtojus ir pan. Pagal šį modelį, naudotojas gali įgyti licenciją naudoti kūrinį našlaičių nebijant, kad autorių teisių subjektui atsiradus bus pareikštas ieškinys teisme dėl pažeistų teisių gynimo.³⁸

Šio modelio esmė yra ta, kad jei egzistuoja kolektyvinio administravimo subjektas, įgaliotas administruoti nustatytos daugumos autorių teisių subjektų tam tikras autorių teises, toks kolektyvinio administravimo subjektas įstatymo pagrindu įgyja teisę administruoti teises ir tų subjektų (tiek vidaus, tiek užsienio), kurie jam nepavedė administruoti savo teisių. Kolektyvinio

---

³⁷ Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 187. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

³⁸ Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. [interaktyvus] 2008. P. 9. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

administravimo asociacijos turi teisę suteikti licencijas visiems konkrečios rūšies kūriniams, tačiau nepavedę administruoti savo teisių subjektai privalo turėti galimybę pareikštine tvarka atsisakyti jiems priklausančių teisių kolektyvinio administravimo.³⁹ Taigi, jei autorių teisių subjektas aiškiai išreiškia draudimą naudoti jo kūrinių, kolektyvinio administravimo institucija neturi teisės išduoti licencijos naudoti toki kūrinių. Pavyzdžiui, vadovaujantis Danijos autorių teisių akto⁴⁰ 50(3) skyriumi, autorių teisių subjektus atstovaujanti asociacija derasi su kūrinių naudotojais dėl kūrinių naudojimosi sąlygų, kurios taip pat taikomos ir autorių teisių subjektams ne asociacijos nariams. Autorių teisių subjektai, ne asociacijų nariai, turi teisę kreiptis į išplėstinio kolektyvinio administravimo asociaciją, bet ne į kūrinių našlaičio naudotoją, dėl piniginių kompensacijų už kūrinių naudojimą. Autorių teisių subjektui pakanka įrodyti, kad kūrinys buvo panaudotas ir kolektyvinio administravimo asociacija privalo sumokėti jam kompensaciją.⁴¹

Vienas iš šio modelio būdingųjų bruožų yra tai, kad nėra įtvirtintos kūrinių naudotojo kruopščios paieškos prievolės, tuo pačiu nėra įsteigto ir kūrinių našlaičių registro, kuriame būtų kaupiama informacija apie išduotas licencijas ir galimus kūrinius našlaičius. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Skandinavijos valstybėse pasirinktas išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis yra pakankamai lankstus, skatina autorių teisių subjektų aktyvumą ir teisių gynimo perdavimą kolektyvinio administravimo asociacijoms, kurios turi geresnes galimybes apginti asociacijos narių teises. Be to, įstatymu nustatytos ne asociacijos narių teisės padeda užtikrinti realią autorių, ne asociacijos narių, pažeistų teisių gynybą. Šio modelio privalumu laikytina tai, kad autorių teisių subjektui, ne asociacijos nariui, sužinojus, jog išplėstinio kolektyvinio administravimo asociacija suteikė konkrečiam asmeniui licenciją naudoti kūriniu, pretenzijas dėl to reikia reikšti ne konkrečiam kūrinių naudotojui, o būtent išplėstinio kolektyvinio administravimo asociacijai. Tokiu būdu ginamas kūrinių našlaičio naudotojas, o išplėstinio kolektyvinio administravimo asociacija, surinkusi lėšas už licencijos išdavimą, gali greitai kompensuoti atsiradusio autorių teisių subjekto nuostolius.

---

³⁹ Čekanavičius A. Privalomo autorių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo teoriniai ir praktiniai aspektai // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 1(5). P. 191.

⁴⁰ Danijos autorių teisių aktas, 50(3) skyrius. Consolidated Act on Copyright. Consolidated Act No. 202, 2010. Prieiga per internetą: <http://kum.dk/Documents/English%20website/Copyright/Consolidated%20Act%20on%20Copyright%202010%5B1%5D.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-02-25.

⁴¹ Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 22. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

2.4. Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas

Google pradėjus kūrinių skaitmeninimo ir padarymo viešai prieinamais internete darbus, Europos Sąjungoje pradėta i2010 skaitmeninių bibliotekų iniciatyva, kurios tikslas, pasitelkus Europos skaitmeninę biblioteką ir archyvą „Europeana“, padaryti Europos kultūros paveldą prieinamą internete. Kartu su i2010 skaitmeninių bibliotekų iniciatyva Aukšto lygio ekspertų grupė skaitmeninių bibliotekų klausimais parengė ataskaitą siūlydama ES valstybėms narėms parengti bendrus kriterijus siekiant apibrėžti kūrinių našlaičių statusą, nustatyti kruopščios paieškos standartus, naudoti ir licencijuoti kūrinius našlaičius.⁴² 2006 m. rugpjūčio 24 m. buvo paskelbta Komisijos Rekomendacija 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos⁴³ (toliau – Rekomendacija), skatinanti ES nares sukurti mechanizmus, lengvinančius kūrinių našlaičių naudojimą internete. Rekomendacija buvo įgyvendinta tik nedaugelyje ES narių, todėl iškilo poreikis toliau nagrinėti kūrinių našlaičių problemą ir sukurti teisinį reguliavimą, kuris visos ES mastu palengvintų kūrinių našlaičių naudojimą. 2007 m. ARROW projekto pagrindu pradėta kurti Europos masto kūrinių našlaičių duomenų bazė.⁴⁴

2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė Direktyvą dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimo, kuri yra vienas pirmųjų žingsnių sprendžiant kūrinių našlaičių problemą ES mastu. Direktyva nustato autorių teisių išimtis, leidžiančias ES įsteigtoms viešosioms įstaigoms, archyvams, muziejams, filmų ar garso paveldo institucijoms ir viešosioms transliuojančiosioms organizacijoms atgaminti ir padaryti viešai prieinamus internete kūrinius našlaičius.

Direktyvoje apibrėžta, kad kūriniai – tai rašytinės formos kūriniai (knygos, žurnalai ir pan.), fonogramos ir kinematografiniai bei audiovizualiniai kūriniai, kurie gali būti laikomi kūrinių našlaičiais tik tuomet, jei atlikus kruopščią paiešką nėra nustatomi autorių teisių subjektai arba kai vienas ar daugiau autorių nustatyti, nė vienas nebuvo rastas nepaisant kruopščios ir sąžiningos autorių teisių subjekto paieškos. Direktyva nustato kruopščios paieškos taisykles ir tvarką, abipusio pripažinimo principą, kuris reiškia, kad pripažinus kūrinių našlaičių vienoje ES valstybėje narėje, jis tokiu bus laikomas ir kitose valstybėse narėse. Be to, teisė

⁴² Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. P. 24. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁴³ Komisijos 2006 m. rugpjūčio 24 d. rekomendacija 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jo. 2006, OL, L 236. P. 28-30.

⁴⁴ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 9. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

naudoti kūrinius našlaičius be autorių teisių turėtojo sutikimo taikoma tik dviems turtinėms teisėms - atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais tikslais.

Taigi, Direktyvoje įtvirtinta, kad išimtis taikoma, tik tuomet, kai kūrinius naudoja ES įsteigtos viešosios įstaigos, archyvai, muziejai, filmų ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos tik tikslams, susijusiems su jų viešojo intereso misija. Taigi, Direktyva taikoma tik konkrečioms kūrinių našlaičių kategorijoms ir konkrečioms institucijoms. Direktyva reglamentuoja ir siūlo spręsti tik nedidelio skaičiaus kūrinių našlaičių problemą, kurie atitinka Direktyvoje nustatytus kriterijus, todėl norint išspręsti visų kūrinių našlaičių problemą nacionaliniu mastu tikslinga pasirinkti ir papildomus kūrinių našlaičių reglamentavimo būdus, kurių Direktyva nedraudžia (pavyzdžiui, išplėstinio kolektyvinio administravimo). Be to, Direktyva aiškiai įtvirtina pareigą atsiradus autorių teisių subjektui, nedelsiant panaikinti kūrinio našlaičio statusą. Kitas svarbus kriterijus, kurį nustato Direktyva yra tai, kad jei kūrinys sudarytas iš kito kūrinio, kuris yra neatskiriama pirmojo kūrinio dalis (pavyzdžiui, literatūriname kūrinyje esančios iliustracijos), abu kūriniai, tiek literatūros kūrinys, tiek meno kūrinys, privalo būti laikomi skirtingais kūriniais, ir kūrinio naudotojas privalo surasti abiejų kūrinių autorių teisių subjektus bei gauti jų sutikimus.

Direktyva apima tik nedidelę dalį kūrinių, t.y. knygos, dienoraščiai, laikraščiai, žurnalai ar kiti rašytinių kūrinių forma paskelbti kūriniai, laikomi viešųjų bibliotekų, švietimo įstaigų ar muziejų kolekcijose, archyvų arba kino ar garso paveldo institucijų kolekcijose; kinematografiniai arba audiovizualiniai kūriniai ir fonogramos, laikomos viešųjų bibliotekų, švietimo įstaigų ar muziejų kolekcijose, taip pat archyvų arba kino ar garso paveldo institucijų kolekcijose; kinematografiniai arba audiovizualiniai kūriniai ir fonogramos, kuriuos sukūrė viešosios transliuojančiosios organizacijos anksčiau nei, arba 2002 m. gruodžio 31 d. ir kurie yra laikomi tų organizacijų archyvuose.

Kitas svarbus reikalavimas į Direktyvos reglamentavimo sritį patenkantiems objektams, kad jie turi būti pirmą kartą paskelbti ES valstybėje narėje, o jeigu nepaskelbti, pirmą kartą transliuoti ES valstybėje narėje. Direktyva taip pat taikoma kūriniams, kurie niekada nebuvo paskelbti ar transliuoti, bet prie kurių viešą prieigą teisių turėtojų sutikimu suteikė viešosios organizacijos, jei pagrįstai galima manyti, kad teisių turėtojai nepareikš prieštaravimo dėl naudojimo būdų (atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais). Pastaroji išimtis padės išspręsti tik nedidelės dalies nepaskelbtų kūrinių problemą. Pirma, Direktyva apima tik tokius rašytinius kūrinius kaip knygos, žurnalai, laikraščiai ir kiti rašytinės formos kūriniai, kinematografiniai arba audiovizualiniai kūriniai ir fonogramos, kurie paprastai yra paskelbiami, išskyrus kitus rašytinės formos kūrinius ir audiovizualinius kūrinius. Antra, autorių teisių turėtojai, viešosiose organizacijose deponuodami savo kūrinius, turėjo suteikti sutikimą juos atgaminti ir padaryti

viešai prieinamus. Taigi, tokie kūriniai nebuvo našlaičiai, tačiau tokie tapo, kadangi nebegalima rasti autorių teisių turėtojų. Viešųjų organizacijų prerogatyvai palikta teisė manyti, kad kūriniai deponuoti su teisių turėtojo sutikimu juos atgaminti bei padaryti viešai prieinamus, tačiau Direktyvoje nėra jokių užuominų apie tai, kas leistų manyti, kad teisių turėtojais nepareikš prieštaravimų dėl kūrinio naudojimo būdų. Trečia, jei bus manoma, kad autorių teisių turėtojas leido viešosioms organizacijoms koku nors būdu naudoti nepaskelbtus kūrinius, galima būtų laikyti, kad autorius tą kūrinį paskelbė.⁴⁵ Be to, Direktyvoje svarbus būtent kūrinio paskelbimo faktas, o jokios reikšmės neturi, pavyzdžiui, autoriaus pilietybė, todėl jei ES valstybės narės pilietis paskelbtų kūrinį už ES teritorijos ribų, jis nepatektų į Direktyvos reglamentavimo sritį. Ir, priešingai, jei trečiosios valstybės pilietis ES teritorijoje paskelbtų savo kūrinį, jam būtų taikomos Direktyvos nuostatos.

Direktyvos 3 straipsnis viešosioms bibliotekoms, muziejams, archyvams, švietimo įstaigoms, kino ar garso paveldo institucijoms ir viešosioms transliuojančiosioms organizacijoms nustato pareigą, siekiant nustatyti, ar kūrinys yra nenustatytų autorių teisių kūrinys, prieš naudojant kūrinį sąžiningai atlikti kiekvieno kūrinio kruopščią paiešką, t.y. patikrinti kūriniams tinkamus šaltinius. Kruopšti paieška privalo būti atlikta valstybėje, kurioje kūrinys buvo pirmą kartą paskelbtas arba transliuotas, paiešką atlikę institucijos privalo saugoti kruopščios paieškos rezultatus ir informaciją apie juos perduoti viešai prieinamoje duomenų bazėje. Direktyvoje įtvirtinta, kad kruopšti paieška būtų atlikta kiekvieno kūrinio ar fonogramos atžvilgiu, tikrinant atitinkamus konkrečios kategorijos kūriniams ir kitiems saugomiems objektams tinkamus šaltinius, sąžiningai, paiešką atliekant kūrinio kilmės šalyje bei ją tinkamai dokumentuojant.⁴⁶ Inkorporuojant Direktyvą į nacionalinę teisę įstatymų leidėjas turi nustatyti, kokie šaltiniai turi būti patikrinti ir yra tinkami. Kitas svarbus aspektas yra tas, kad kruopšti paieška atliekama valstybėje narėje, kurioje kūrinys buvo pirmą kartą paskelbtas. Papildomai Direktyvoje įtvirtinta organizacijų, kurios atliko kruopščią paiešką, pareiga registruoti kruopščios paieškos atvejus ir informaciją apie tai perduoti nacionalinėms valdžios institucijoms. Valstybės narės privalo imtis visų būtinų priemonių, kad informacija apie nustatytus kūrinius našlaičius būtų registruojama viešai prieinamoje duomenų bazėje, sukurtoje ir valdomoje Vidaus rinkos derinimo tarnybos. Direktyva įtvirtina pareigą atlikti kruopščią paiešką, kuri nėra išsamiai reglamentuota, ir valstybėms narėms paliekama diskrecija pačioms nustatyti kruopščios paieškos apimtį ir būdus.

---

⁴⁵ Triaille J.-P., Dusollier S., Depreeuw S., et al. Study on the application of Directive 2001/29/EC on Copyright and related rights in the information society (The „InfoSoc Directive“). [interaktyvus] 2013. P. 254. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131216_study_en.pdf; prisijungimo laikas: 2014-01-29.

⁴⁶ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 28. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

Taigi, nustatyti kruopščios paieškos kriterijai yra abstraktūs, todėl kiekviena valstybė narė inkorporuodama Direktyvą į nacionalinę teisę turės pasirinkti būdus kaip kruopšti paieška bus atliekama.

Direktyva nustato aukštą kruopščios paieškos standartą, kuris įtakos dideles naudos gavėjų paieškos sąnaudas. Viešosios bibliotekos, muziejai, archyvai, švietimo įstaigos, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos norėdamos panaudoti bet koki kūrinių pagal išimtį, kiekvieno kūrinio atžvilgiu privalo atlikti kiekvieno teisių turėtojo kruopščią ir sąžiningą paiešką, nacionalinėje teisėje įtvirtintuose šaltiniuose, tinkamai dokumentuoti, o visą dokumentaciją perduoti atsakingai valstybinei institucijai.⁴⁷ Dėl didelių laiko ir piniginių sąnaudų naudos gavėjai apskritai gali atsisakyti pasinaudoti Direktyvoje suteikiamomis išimtimis, tačiau aukštas kruopščios paieškos standartas įtvirtintas siekiant užtikrinti teisėtus autorių teisių turėtojų interesus. Kita vertus, Direktyvoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas bei bendros viešos duomenų bazės sukūrimas garantuoja, kad dėl to paties kūrinio antrą kartą kruopščios paieškos atlikti nebereikės ir kūrinys našlaičiu bus pripažintas visoje ES.⁴⁸ Didžiausias kruopščios paieškos trūkumas yra tas, kad kruopšti paieška nėra patvirtinama jokios viešosios institucijos ir jos kruopštumas bei sąžiningumas nėra garantuojamas jokio trečiojo asmens. Todėl lieka rizika, kad kruopščią paiešką atlikusi institucija, atsiradus autorių teisių turėtojui, bus paduota į teismą už nepakankamai kruopščiai atliktą paiešką ir neteisėtą kūrinių naudojimą.⁴⁹

Taip pat svarbu pažymėti, kad net ir atlikus kruopščią paiešką, naudos gavėjams bus suteikti teisė tik atgaminti ir padaryti viešai prieinamus internete nenustatytų autorių teisių kūrinius. Šis panaudojimas galimas siekiant įgyvendinti viešųjų bibliotekų, muziejų, archyvų, švietimo įstaigų, kino ar garso paveldo institucijų ir viešųjų transliuojančiųjų organizacijų viešąją misiją, kiek jis neprieštarauja trijų pakopų testo reikalavimui.⁵⁰

Kyla pagrįstas klausimas, kokia kruopšti ir sąžininga paieška turi būti, ar formali, tikrinant konkrečius iš anksto nurodytus atitinkamus konkrečios kategorijos kūriniams tinkamus šaltinius, ar *ad hoc*. Kruopšti paieška gali skirtis priklausomai nuo kūrinio tipo, turimos informacijos apie autorių teisių turėtoją kiekio, kūrinio amžiaus, kūrinys paskelbtas, ar ne.

---

⁴⁷ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 12. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁴⁸ Colangelo G., Lincesso I. Law versus technology: looking for solution to the orphan works' problem // International Journal of Law and Information Technology. 2012, Nr. 20(3). P. 196.

⁴⁹ Komisijos darbinis dokumentas: poveikio vertinimas dėl tarpvalstybinės internetinės prieigos prie nenustatytų autorių teisių kūrinių (Commission Staff Working Paper: Impact Assessment on The Cross-Border Online Access to orphan Works), Brussels, 24.5.2011, Sec(2011) 615 Final. Para. 5.2.3.

⁵⁰ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 12. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

Nepaisant to, kad *ad hoc* paieška yra pakankamai lanksti, tačiau šis kruopščios paieškos būdas gali būti lėtas ir suteikti mažai garantijų, kurios leistų pagrįsti, kad atlikta paieška iš tikrųjų buvo kruopšti bei sąžininga ir leistų nustatyti, jog kūrinys yra našlaitis. Taigi, *ad hoc* kruopščios paieškos kriterijus nepašalins galimos rizikos ir netikrumo, jog paieška iš tikrųjų buvo kruopšti ir kūrinys neabejotinai yra našlaitis. Formalus kruopščios paieškos kriterijus, tikrinant iš anksto nustatytus atitinkamus konkrečios kategorijos kūriniams tinkamus šaltinius, suteikia tikrumą, kad paieška buvo kruopšti.⁵¹

Pasikonsultavusi su suinteresuotomis šalimis, kiekviena valstybė narė turi nustatyti kiekvienos kategorijos atitinkamiems kūriniams ar fonogramoms tinkamus šaltinius. Direktyvos priede įtvirtintos keturios kūrinių grupės: paskelbtos knygos, laikraščiai, žurnalai, dienoraščiai ir kiti periodiniai leidiniai, vizualiniai kūriniai, įskaitant vaizduojamojo meno kūrinius, fotografijas, iliustracijas, dizaino darbus, architektūros darbus ir jų brėžinius ir kitus tokius darbus, skelbiamus knygoje, dienoraščiuose, laikraščiuose ir žurnaluose ar kituose kūriniuose ir audiovizualiniai kūriniai bei fonogramos. Direktyvos priede kiekvienai grupei pateikiamas pavyzdinis šaltinių sąrašas, kurį valstybės narės, inkorporuodamos Direktyvą į nacionalinę teisę, turi detalizuoti, sudarydamos nacionalinius šaltinių sąrašus. Šaltinių sąrašų sudarymas atsakingas ir sudėtingas procesas, nes nuo jo priklausys kokiuose šaltiniuose bus ieškoma teisių turėtojų, jų skaičius, paieškos apimtis, turimi šaltinių resursai. Taigi, nuo šaltinių sudarymo priklausys ar paieška buvo kruopšti, ar ne. Kita vertus, iš Direktyvos teksto nėra aišku, šaltinių sąrašas yra baigtinis, ar ne. Jei šaltinių sąrašai bus baigtiniai, tuomet paieška bus atliekama tik nustatytuose šaltiniuose, o jei šaltinių sąrašas bus tik rekomendacinis, tuomet paieška bus vykdoma ir kituose šaltiniuose⁵². Be to, jei nustatyti nacionaliniai paieškos šaltiniai bus tik rekomendaciniai, paieška galės būti atliekama tik dalyje tinkamų šaltinių. Tokia pozicija, autorės nuomone, prieštarautų Direktyvos tikslui, nes Direktyva siekdama užtikrinti autorių teisių turėtojų interesus, taip pat siekia nustatyti kuo aiškesnius paieškos kriterijus, apsaugoti kūrinių naudotojus nuo nepagrįstų ieškinių bei leidžia institucijoms vykdyti jų viešąsias misijas. Siekiant didesnio teisinio aiškumo ir tikrumo tikslinga nustatyti kuo išsamesnius tinkamus nacionalinius paieškos šaltinius įvardinant duomenų bazių, bibliotekų, registrų pavadinimus. Be to, siekiant atlikti sąžiningą ir kruopščią paiešką bei atsižvelgiant į besikeičiančias technologijas, naujų duomenų bazių ir registrų atsiradimą, tinkamus šaltinius siūloma periodiškai atnaujinti.

---

⁵¹ Mausner J. O. Copyright Orphan Works: A Multi-Pronged Solution To Solve A Harmful Market Inefficiency // Journal of Technology Law & Policy. 2007, Nr. 12(2). P. 404.

⁵² Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 29. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

Direktyvoje įtvirtinta ir sąžiningos paieškos sąvoka, kuri taip pat nėra aiški. Direktyvoje nėra pateikiama jokių sąžiningai (angl. *in good faith*) atliekamos kruopščios paieškos kriterijų. Galima daryti išvadą, kad kruopšti paieška gali būti tiek sąžininga, tiek nesąžininga, todėl, jei kūrinio našlaičio statusas nustatytas nesąžiningai, naudos gavėjas gali būti paduotas į teismą dėl autorių teisių turėtojų teisių pažeidimo. Todėl paieška buvo sąžininga ar nesąžininga būtų sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju teisme. Aiškinant sąžiningumo sąvoką atliekant kruopščią paiešką autorė siūlo vadovautis protingo ir apdairaus žmogaus kriterijumi. Asmenys ar organizacijos, siekdamos naudoti kūrinius našlaičius, paiešką turi atlikti ne paviršutiniškai, bet patikrinti visus tinkamus šaltinius, paiešką vykdyti pagal keletą skirtingų kriterijų, pavyzdžiui, autorių, kūrinių, raktinius žodžius, jei kūrinys senas, atlikti išsamesnę paiešką. Paieška turi būti išsami, atlikta įdėjus protingas pastangas ir patikrinus prieinamus šaltinius, o ne formali.

Atlikus kruopščią paiešką, informaciją apie paieškos rezultatus įgaliota institucija privalo perduoti Vidaus rinkos derinimo tarnybai. Direktyvoje įtvirtinta, kad Vidaus rinkos derinimo tarnybai būtina pateikti informaciją apie paieškos, kurios pagrindu kūriniui suteiktas našlaičio statusas, rezultatus, kūrinio našlaičio panaudojimo būdus, statuso pokyčius (kai atsiranda teisių turėtojas) ir organizacijos kontaktus. Tačiau paminėta informacija sudaro tik nedidelę dalį duomenų, kuriuos turi saugoti kruopščią paiešką atlikusi institucija. Siekiant įrodyti paieškos kruopštumą ir sąžiningumą organizacija privalo saugoti informaciją apie patikrintus šaltinius, paieškos atlikimo būdus ir pan., todėl tikslinga nustatyti ir patvirtinti sąrašą dokumentų ir kitą privalomą informaciją, kurią būtina saugoti kiekvieno kūrinio kruopščios paieškos atlikimo atveju.⁵³

Direktyvos 4 straipsnyje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas reiškia, kad vienoje šalyje pripažintas kūrinis našlaičiu, tokiu kūrinys bus laikomas ir kitose ES valstybėse narėse, todėl kūrinys našlaitis gali būti naudojamas visoje ES teritorijoje. Kita vertus, kūrinius našlaičius padaryti viešai prieinamus internete galima tik ES teritorijoje, todėl išlieka rizika, kad naudojantis internetu ES valstybėje narėje padaryti viešai prieinami kūriniai našlaičiai, taps viešai prieinami ir trečiojoje šalyje.

Direktyvos 6 straipsnyje nustatytos tik dvi autorių teisių išimtys, t.y. atgaminimo (skaitmeninimo, padarymo viešai prieinamais, indeksavimo, sisteminimo, išsaugojimo arba atkūrimo tikslais) ir padarymo viešai prieinamais. Todėl norint panaudoti kūrinių kitais tikslais, Direktyva nebus taikoma ir bus reikalinga gauti autorių teisių turėtojo sutikimą. Direktyvoje įtvirtintos išimtys panaudoti kūrinių tik atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais tikslais geriausiai atspindi viešųjų organizacijų, tokių kaip bibliotekos, archyvai, pagrindines funkcijas

---

⁵³ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 33. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

išsaugoti kūrinius ir padaryti juos prieinamus visuomenei bei užtikrina, kad nebus nepagrįstai apribotos autorių teisių turėtojų teisės.

Direktyvoje nustatyta pareiga panaikinti kūrinio našlaičio statusą atsiradus teisių turėtojui bei sumokėti jam nustatyto dydžio kompensaciją už naudojimąsi kūrinio našlaičiu be sutikimo. Įstatymų leidėjas turi nustatyti kokius įrodymus turi pateikti autorių teisių turėtojas dėl turimų teisių į kūrinį, kompensacijos dydį, fondus iš kurių bus mokama kompensacija. Jau Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyvoje 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (toliau - Informacinės visuomenės direktyva)⁵⁴ įtvirtinta nuostata, kad jei žala teisių turėtojui yra minimali, gali nebūti ir jokio išsipareigojimo dėl atlyginimo mokėjimo. Ši nuostata turėtų būti taikoma ir nustatant atlyginimo mokėjimo sąlygas atsiradusiems teisių turėtojams, ypač tuo atveju, kai panaudoti kūriniai našlaičiai kelis dešimtmečius necirkuliavo komercinėje apyvartoje. Be to, nustatant mokėtinų atlyginimų teisių turėtojams dydį būtina įvertinti tai, kad viešosios organizacijos kūrinius naudoja nekomerciniais tikslais, o siekiant įgyvendinti jų viešąją misiją ir išsaugoti didelę meninę vertę turinčius kūrinius bei atsižvelgti į galimai patiriamą teisių turėtojų žalą. Taigi, nustatant kompensacinių atlyginimų dydžius tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, skaitmeninant senus kūrinius, kurie jau keletą dešimtmečių necirkuliuoja komercinėje apyvartoje, jokia kompensacija apskritai neturėtų būti mokama.⁵⁵

Apibendrinant galima teigti, kad Direktyvoje įtvirtintas kruopščios paieškos kriterijus yra ganėtinai aukštas, tačiau tik tokiu būdu galima užtikrinti autorių teisių turėtojų teises. Įgyvendinant Direktyvą nacionalinėje teisėje būtina sudaryti periodiškai atnaujinamus bei baigtinius tinkamų šaltinių, kuriuose būtų vykdoma teisių turėtojų paieška, sąrašus.

Palyginus JAV, Kanados, Skandinavijos šalių pasirinktus skirtingus kūrinių našlaičių reglamentavimo modelius aiškiai matosi pagrindinis tikslas – leisti naudoti ir padaryti viešai prieinamus kūrinius našlaičius, skiriasi tik šio tikslo pasiekimo būdai.

---

⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. 2001 OL L 167. P. 35.

⁵⁵ The European Orphan Works Directive - an EIFL Guide. [interaktyvus] 2013. Prieiga per internetą: <http://www.eifl.net/european-orphan-works-directive-eifl-guide>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

3. KŪRINIŲ NAŠLAIČIŲ NAUDOJIMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

Lietuvoje, kaip ir kitose ES valstybėse narėse, susiduriama su nepakankamu kūrybinių našlaičių teisiniu reglamentavimu ir nesklaidžiu skaitmeninio darbų vykdymu. Autorių teisių turėtojų identifikavimo ir suradimo, autorių teisių perėmėjų nustatymo ir sutikimų dėl kūrybinių skaitmeninio darbų gavimo problemos yra pagrindinės sulėtėjusio skaitmeninio darbų vykdymo priežastys.

3.1. Dabartinis teisinis reglamentavimas

ES prasidėjus kūrybinių našlaičių skaitmeninio darbams bei teisės aktų projektų rengimui, Lietuvoje taip pat pradėtos diskusijos bei pirmieji kūrybinių skaitmeninio darbų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. patvirtino Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio koncepciją⁵⁶, 2009 m. – Kultūros paveldo turinio skaitmeninio, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategiją⁵⁷, 2011 m. – Lietuvos informacinės visuomenės plėtros programą⁵⁸, Lietuvos Respublikos kultūros ministras įsakymais patvirtino Skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartų ir norminių dokumentų sąrašus⁵⁹, Kultūros ministro rekomendacijas dėl skaitmeninio turinio kūrimo⁶⁰. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, kuri yra paskirta Lietuvos paveldo skaitmeninio centru, įvykdė skaitmeninio projektus „Senoji lietuviška knyga (1547 – 1864)“ ir „Lietuviška periodinė spauda iki 1940 m.“⁶¹ Lietuvos bibliotekos įtrauktos į „Europeana“ projektą bei kitus skaitmeninio projektus tiek Lietuvoje, tiek ES.

Prasidėjus skaitmeninio darbams muziejai, bibliotekos susidūrė su autorių teisių turėtojų nustatymo problema (sunku identifikuoti ar rasti teisių turėtojus, teisių perėmėjus ir

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 25 d. nutarimas Nr. 933 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 105-3877.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 493 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 66-2624.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 16 d. nutarimas Nr. 301 „Dėl Lietuvos informacinės visuomenės plėtros 2011-2019 metų programos patvirtinimo ir kai kurių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų pripažinimo netekusiais galios“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 33-1547.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. sausio 7 d. įsakymas Nr. ĮV-6 „Dėl skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartų ir norminių dokumentų sąrašų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 8-379.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. ĮV-384 „Dėl skaitmeninio turinio kūrimo rekomendacijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 66-3131.

⁶¹ [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.epaveldas.lt/vbspi/content/docs/about/Knygos_1547-1864.pdf; http://www.epaveldas.lt/vbspi/content/docs/about/Per_leid_portale.pdf; prisijungimo laikas: 2014-01-04.

pan.)⁶², tačiau nebuvo priimta jokių teisės aktų, kurie padėtų išspręsti susidariusią situaciją, todėl kūrinų skaitmeninimo darbai nebuvo vykdomi taip sklandžiai, kaip planuota. Lietuvos bibliotekos, muziejai pradėjo skaitmeninti tik tuos kūrinius, kurie nėra saugomi autorių teisėmis, taigi, nereikėjo ieškoti autorių teisių turėtojų bei gauti sutikimų, tačiau šis sprendimas iškilusių skaitmeninimo problemų neišsprendė.

Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje⁶³ buvo įtvirtinta teisė naudoti kūrinius be teisių turėtojo sutikimo atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais tikslais. Priėmus šią direktyvą nacionalinėje teisėje buvo priimti nustatytas išimtis įgyvendinantys ATGTĮ pakeitimai.

ATGTĮ⁶⁴ 22 str. 1 d. 3 p. įtvirtinta, kad be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama naudoti kūrinius, esančius bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, nekomerciniais mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais juos padarant viešai prieinamus kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose, jeigu kūrinio nėra viešoje prekyboje ir autorių teisių subjektas nėra uždraudęs tokio kūrinio panaudojimo. Šio apribojimo tikslais nurodytos įstaigos gali atgaminti įsigytus kūrinių egzempliorius, tačiau tik tam, kad būtų įmanoma techniškai padaryti kūrinių viešai prieinamą kompiuterių tinklais. Tuo pačiu metu negali būti padaroma prieinamų kompiuterių tinklais daugiau kūrinio egzempliorių, negu jų yra šiose įstaigose. Aukščiau paminėtos įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų, taip pat bet koku būdu perkelti ar perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus. Šiuo apribojimu gali naudotis tik bibliotekos, mokymo įstaigos, muziejai ir archyvai tuomet, kai kūriniai naudojami padarant juos viešai prieinamais kompiuterių tinklais. Be to, įstatymas nustato ir kūrinio naudojimo tikslus – moksliniams tyrimams ir asmeninėms studijoms. Kitos dvi svarbios sąlygos, kurias privalo įvykdyti yra įsitikinti, kad kūrinio nėra viešoje prekyboje ir autorių teisių subjektas nėra uždraudęs tokio kūrinio panaudojimo. Tai padaryti yra sudėtinga, nes nėra jokių registru, kuriuose būtų kaupiama informacija apie viešoje prekyboje esančius kūrinius. Be to, gauti informaciją apie tai, ar autorius nėra uždraudęs tokio kūrinio naudojimo, gali būti sudėtinga, o dažnai ir neįmanoma. Taigi, dabartinis teisinis reguliavimas, kuris nustato griežtus apribojimus norint atgaminti kūrinių padarant jį viešai prieinamą bibliotekų, mokymo ir mokslo įstaigų

---

⁶² Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 8. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁶³ Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. 2001 OL L 167.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

bibliotekų, muziejų arba archyvų kompiuterių tinklais nekomerciniais mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais nėra pakankamas ir padeda išspręsti tik nedaugelį kūrinių panaudojimo atvejų.

2006 m. Europos Sąjungos Komisijai paskelbė Rekomendaciją 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos⁶⁵, tačiau ši Rekomendacija nacionalinėje teisėje įgyvendinta nebuvo.

ATGTĮ yra įtvirtintas ir privalomas autorių ir kai kurių gretutinių teisių kolektyvinio administravimo institutas. Nepaisant to, kad autorių teisės suteikia išimtinės teises jų turėtojui naudoti autorių teisių objektus ir už jų naudojimą gauti pajamų, dažnai autorių teisių turėtojui būna sunku administruoti jam suteiktas teises, todėl daug patogiau pavesti šias teises administruoti kolektyvinio administravimo institucijoms. Kolektyvinis autorių teisių administravimas yra patogesnis ir naudotojams, nes pastariesiems nereikia ieškoti teisių turėtojų ir patiems asmeniškai sudarinėti sutartis su autorių teisių turėtojais dėl kūrinių panaudojimo. ATGTĮ 65 straipsnyje įtvirtinta, kad autoriai, atlikėjai fonogramų gamintojai, transliuojančiosios organizacijos ir kiti autorių teisių ir gretutinių teisių subjektai turi teisę perduoti savo turtines teises kolektyviai administruoti šiems tikslams specialiai įsteigtiems autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijoms, o to paties įstatymo 3 dalyje įtvirtinta, kad šio straipsnio 2 dalies 4, 6, 10, 11 ir 13 punktuose nurodytos teisės įgyvendinamos tik kolektyvinio administravimo būdu.⁶⁶ Tiek ATGTĮ 22 straipsnyje įtvirtintos išimtys, tiek 65 straipsnyje įtvirtintas privalomas kolektyvinis administravimas nereglamentuoja nenustatytų autorių teisių kūrinių panaudojimo atvejų ir neišsprendžia kūrinių našlaičių problemos, todėl būtina išsamiai reglamentuoti kūrinių našlaičių naudojimo atvejus.

Kolektyvinio administravimo asociacijos sudaro sutartis su autoriais, atlikėjais dėl jiems priklausančių kūrinių naudojimo ir kitų autorių teisių objekto administravimo. Savo ruožtu vienos kolektyvinio administravimo asociacijos sudaro sutartis su kitomis kolektyvinio administravimo asociacijomis dėl galimybės administruoti vienas kito repertuare esančius kūrinius ar kitus autorių teisių objektus savo veiklos teritorijoje. Efektyviai ir veiksmingai veikiant kolektyvinio administravimo sistemai laimi tiek autorių teisių turėtojai, tiek naudotojai.⁶⁷ Taigi, kolektyvinio administravimo modelis gali padėti autoriams sėkmingai administruoti jų turimas teises ir išspręsti kūrinių našlaičių panaudojimo problemas. Be to, privalomas kolektyvinis teisių administravimas pateisinamas komplikuoju individualiu

---

⁶⁵ Komisijos 2006 m. rugpjūčio 24 d. rekomendacija 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos. 2006, OL L 236.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

⁶⁷ Čekanavičius A. Privalomo autorių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo teoriniai ir praktiniai aspektai // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 1(5). P. 188.

administravimu bei poreikiu objektyviai standartizuoti kompensacijos dydį.⁶⁸ Tikslinga išplėsti kolektyvinio administravimo taikymo ribas ir šį modelį naudoti siekiant išspręsti kūrybinių našlaičių panaudojimo problemą, palengvinti skaitmeninimo darbus ir sandorių dėl autorių teisių objektų panaudojimo sudarymo procesus. Sprendžiant kūrybinių našlaičių problemą autorė siūlo pasinaudoti Skandinavijos šalyse taikomu išplėstinio kolektyvinio administravimo modeliu. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis tik iš dalies apriboja autorių teisių išimtinį pobūdį, tačiau palieka teisę autorių teisių subjektams atsisakyti kolektyvinio administravimo.⁶⁹ Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis naudingas, kai individualus autorių teisių administravimas sunkiai įgyvendinamas arba yra objektyvus visuomenės interesas taikyti tokį teisinį reguliavimą.⁷⁰

Apibendrinant galima teigti, kad dabartinis teisinis reguliavimas nėra pakankamas ir būtina nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas lengvai ir išvengiant didelių išlaidų naudoti kūrybinius našlaičius. Įstatymų leidėjo pasirinkti Direktyvos įgyvendinimo ir papildomi kūrybinių našlaičių reglamentavimo būdai nacionalinėje teisėje užtikrins veiksmingą kūrybinių našlaičių problemos sprendimą.

3.2. Direktyvos įgyvendinimo apimtis ir būdai

Europos Teisingumo teismas *Painer*⁷¹ byloje patvirtino valstybių narių diskreciją perkeliant Direktyvoje nustatytas išimtis į nacionalinę teisę, tačiau pabrėžė, kad valstybės narės privalo vadovautis proporcingumo, autorių teisių apsaugos, teisinio tikrumo bei griežtos interpretacijos principais ir Berno konvencijoje įtvirtinto trijų pakopų testo reikalavimų. Taigi, inkorporuojant Direktyvą į Lietuvos teisę ir nustatant išimtis iš autorių teisių būtina vadovautis Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrybinių apsaugos (toliau – Berno konvencija) 9 straipsnio 2 dalyje konvencijos valstybėms narėms įtvirtinta teise nustatyti išimtinės teisės atgaminti kūrinį išimtis, tik jei išimtis atitinka tris sąlygas: apribojimas taikomas tik specialiai nustatytais atvejais; apribojimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui; apribojimas nepagrįstai nepažeidžia teisėtų teisių turėtojų interesų⁷². Europos Teisingumo teismo nustatyti Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę principai ir šis „trijų pakopų testas“ suteikia galimybę įtvirtinti autorių teisių išimtis, jei tik jos atitinka trijų pakopų testo reikalavimus, ir kūrybinių našlaičių naudojimo atvejais.

---

⁶⁸ Ibid. P. 194.

⁶⁹ Ibid. P. 199.

⁷⁰ Ibid. P. 201.

⁷¹ Europos Teisingumo Teismo byla C-145/10, *Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others*. 2011, ECDR 6. Para. 109.

⁷² Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrybinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-988.

2011 m. gruodžio 22 d. vykusioje Apskritojo stalo diskusijoje „Kūriniai našlaičiai. Kaip užtikrinti autorių teisių apsaugą“⁷³ Lietuvos Respublikos kultūros ministerija pristatė Lietuvos poziciją dėl Europos Komisijos pasiūlytos Direktyvos ir galimus nacionalinio reglamentavimo variantus. Buvo pateikti trys alternatyvūs Direktyvos nacionalinio reglamentavimo būdai. Pirmiausia siūloma nenustatytų autorių teisių kūrinis įstatyme reglamentuoti kaip autorių teisių apribojimus taikant trijų pakopų testo reikalavimus. Antras žingsnis būtų: pirma, ATGTĮ apibrėžti kūrinio našlaičio sąvoką, papildyti įstatymą nauju straipsniu, kuris nustatytų kūrinių naudotojus ir jų naudojimo būdus, o Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinti Kūrinių našlaičių naudojimo tvarkos aprašą, kuriame būtų numatytos teisių turėtojų paieškos sąlygos ir šaltiniai, kūrinio našlaičio statuso suteikimo ir panaikinimo sąlygos, atlyginimo mokėjimo sąlygos atsiradus teisių turėtojams; arba, antra, ATGTĮ apibrėžti kūrinio našlaičio sąvoką, numatyti kūrinio našlaičio statuso suteikimo ir panaikinimo sąlygas, kūrinių naudotojus ir jų naudojimo būdus, atlyginimo mokėjimo sąlygas atsiradus teisių turėtojams, o Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu paskirti instituciją, atsakingą už Nacionalinės kūrinių našlaičių duomenų bazės sudarymą ir pateikimą, patvirtinti kompensacinio atlyginimo tarifus ir atlyginimo mokėjimo sąlygas. Trečiuoju variantu siūloma ATGTĮ numatyti išplėstinį kolektyvinį teisių administravimą. Paskirti kolektyvinio teisių administravimo asociaciją, kuri turėtų teisę išduoti išplėstinę kolektyvinę licenciją, suteikiančią teisę bibliotekoms, muziejams, archyvams skaitmeninti kūrinius.

Pasirinkus bet kurį iš aukščiau nurodytų modelių įstatymu būtina apibrėžti kūrinio našlaičio sąvoką, kūrinių naudotojus ir naudojimo būdus, atlyginimo mokėjimo sąlygas atsiradus teisių turėtojams. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis padėtų išspręsti visų kūrinių našlaičių problemą, ne tik tų kūrinių našlaičių, kurie patenka į Direktyvos reglamentavimo sritį. Direktyva reglamentuoja ir siūlo išspręsti tik nedidelės dalies kūrinių našlaičių panaudojimo problemas, tačiau vien tik į Direktyvos reglamentavimo sritį patenkančių naudos gavėjų, objektų ir galimų panaudojimo būdų perkėlimas į nacionalinę teisę gali būti nepakankamas ir kūrinių našlaičių sukeltos problemos neišspręstų.

Perkeliant Direktyvą į nacionalinę teisę būtina atsižvelgti į pagrindinius Direktyvoje nustatytus reikalavimus bei apribojimus. Direktyvoje įtvirtintas ribotas naudos gavėjų sąrašas, t.y. tik ES valstybėse narėse įsteigtos viešosios bibliotekos, muziejai, archyvai, švietimo įstaigos, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos tiek, kiek siekia tikslų, susijusių su jų viešojo intereso misijos vykdymu. Vadinasi, į Direktyvos reglamentavimo sritį nepatenka tos institucijos, kurios įsteigtos už ES ribų, nors ir veikia ES teritorijoje.

---

⁷³ Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos pozicija dėl kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimo „Kūriniai našlaičiai. Kaip užtikrinti autorių teisių apsaugą“. Apskritojo stalo diskusija, vykusi 2011-12-22.

Direktyvoje nėra pateikiamas viešųjų bibliotekų, muziejų, archyvų, švietimo įstaigų sąvokos, todėl jas turi apibrėžti įstatymų leidėjas atsižvelgdamas į Direktyvos tikslus. Direktyvoje naudojamas terminas „viešosios bibliotekos“ turėtų būti taikomas ne tik kaip apibrėžta LR bibliotekų įstatyme⁷⁴, bet apimti ir valstybines, apskričių, mokslo, švietimo įstaigų bibliotekas, o terminas „švietimo įstaiga“ apimti ne tik mokyklas, bet ir kolegijas, universitetus ir kitas mokymo įstaigas. Direktyvoje vartojama „archyvo“ sąvoką siūloma taikyti valstybiniam ir apskričių archyvams, bet ne privatiems, nes privatus archyvas neįgyvendina viešojo intereso misijos.⁷⁵

Direktyvoje nustatyta pareiga panaikinti kūrinių našlaičio statusą atsiradus teisių turėtojui bei sumokėti jam nustatyto dydžio kompensaciją už naudojimąsi kūriniu našlaičiu be sutikimo. Įstatymų leidėjas turi nustatyti kokius įrodymus turi pateikti autorių teisių turėtojas, norėdamas įrodyti turimas teises į kūrinių. Perkeliant Direktyvą į nacionalinę teisę ir nustatant mokėtinos kompensacijos dydį, autorė siūlo įtvirtinti nuostatą, kad jei žala teisių turėtojui už naudojimąsi kūriniu yra minimali, gali būti apskritai nemokamas kompensacinis atlyginimas, ypačingai tais atvejais, kai panaudoti kūriniai našlaičiai kelis dešimtmečius necirkuliavo komercinėje apyvartoje. Be to, nustatant mokėtinų atlyginimų teisių turėtojams dydį būtina įvertinti tai, kad viešosios organizacijos kūrinius naudoja nekomerciniais tikslais, o siekiant įgyvendinti jų viešąją misiją ir išsaugoti didelę meninę vertę turinčius kūrinius bei atsižvelgti į galimai patiriamą teisių turėtojų žalą. Taigi, nustatant kompensacinių atlyginimų dydžius tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, skaitmeninant senus kūrinius, kurie jau keletą dešimtmečių necirkuliuoja komercinėje apyvartoje, jokia kompensacija apskritai neturėtų būti mokama

Toliau tikslinga panagrinėti Direktyvos įgyvendinimo nacionalinėje teisėje alternatyvas, jų trūkumus ir privalumus, pradėdant nuo Direktyvoje įtvirtintos kruopščios autorių teisių turėtojų paieškos.

3.2.1. Kūrinių našlaičių duomenų bazės sukūrimas

Siekiant inkorporuoti Direktyvą į nacionalinę teisę autorė siūlo ATGTĮ apibrėžti kūrinių našlaičio sąvoką, numatyti kūrinių našlaičio statuso suteikimo ir panaikinimo sąlygas, kūrinių naudotojus ir jų naudojimo būdus, atlyginimo mokėjimo sąlygas atsiradus teisių turėtojams, paskirti instituciją, atsakingą už Nacionalinės kūrinių našlaičių duomenų bazės sudarymą ir pateikimą, patvirtinti kompensacinio atlyginimo tarifus ir atlyginimo mokėjimo sąlygas.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 51-1245.

⁷⁵ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 17. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

Įtvirtinus aukščiau nurodytą modelį, nenustatytų autorių teisių kūrinių (kūrinių našlaičių) naudotojai, ES valstybėse narėse įsteigtos viešosios bibliotekos, muziejai, archyvai, švietimo įstaigos, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos, atlikę kruopščių teisių turėtojų paiešką, tokius kūrinius užregistruoja kūrinių našlaičių registre, o visą reikalingą informaciją apie atliktą paiešką perduoda valstybės įgaliotai institucijai. Taigi, autorės siūlymu, nacionalinėje teisėje būtina įtvirtinti nuostatą, kad kūrinys įgyja našlaičio statusą, jei nenustatytas nė vienas kūrinio teisių turėtojas, o jei vienas ar daugiau jų nustatyti, nė vienas nebuvo rastas nepaisant kruopščios ir užregistruotos teisių turėtojų paieškos. Atlikus šiuos veiksmus kūrinių naudotojai neatlygintinai juos naudoja ir jokia licencija kūrinio naudotojui nėra išduodama, priešingai nei esant išplėstinio kolektyvinio administravimo modeliui. Direktyvoje naudos gavėjų naudai nustatyta neatlygintina autorių teisių išimtis, todėl bibliotekos turės teisę skaitmeninti ir daryti prieinamus internete kūrinius nemokėdamos atlyginimo tol, kol nepaaiškės teisių turėtojai.⁷⁶

Kitas svarbus žingsnis sprendžiant kūrinių našlaičių problemą yra kūrinių našlaičių registro (duomenų bazės) sukūrimas, kurį, autorės siūlymu, administruotų įgaliota institucija Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Kūrinių našlaičių registro sukūrimas palengvintų autorių teisių turėtojų paiešką naudos gavėjams, nes galėtų patikrinti ar jų ieškomas konkretaus kūrinio autorių teisių turėtojas žinomas, ar ne. Registre būtų registruojami visi kūriniai našlaičiai, taip pat informacija apie surastus autorių teisių turėtojus. Registre pateikta informacija suteiktų duomenis apie tai, kad atitinkamas kūrinys yra našlaitis atlikus kruopščią paiešką bei rasti autorių teisių turėtojai. Toks registras padėtų taupyti naudos gavėjų lėšas. Duomenų bazėje potencialūs kūrinių našlaičių naudotojai pateiktą informaciją apie ketinimą panaudoti kūrinius, kuris tuo pačiu įrodytų ir kūrinių naudotojų sąžiningumą. Sukurtas veiksmingas ir patikimas registras potencialiems vartotojams ir autorių teisių turėtojams leistų ne tik lengviau vienas kitą surasti, bet ir padėtų įrodyti kūrinių naudotojų sąžiningumą atliekant bei dokumentuojant kruopščią autorių teisių turėtojų paiešką. Kita vertus, toks registras padėtų pasiekti dar didesnę efektyvumą, jei kūrinių naudotojams būtų suteikta galimybė nekartoti kruopščios paieškos dėl tų kūrinių autorių teisių turėtojų paieškos, kurie jau yra įregistruoti duomenų bazėje kaip kūriniai našlaičiai.⁷⁷ Kita verus, išlieka rizika, kad asmenys, norintys panaudoti kūrinius našlaičius ir registre radę informaciją apie našlaičio statuso suteikimą jų ieškomiems kūriniams, patys neatliks jokios kruopščios paieškos ir pasikliaus išimtinai tik registre skelbiama informacija. Vadinasi, egzistuoja galimybė, kad naudotojai nevykdys

⁷⁶ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 10. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁷⁷ Mausner J.O. Copyright Orphan Works: A Multi-Pronged Solution To Solve A Harmful Market Inefficiency // Journal of Technology Law & Policy. 2007, Nr. 12(2), P. 412.

kruopščios paieškos⁷⁸, tačiau, tokiu atveju, jų veiksmas gali būti įvardinti kaip nesąžiningi. Siekiant išvengti tokios situacijos, autorė siūlo, vėlesniems naudotojams leisti naudotis kūrinų našlaičių registre įregistruotais kūriniais našlaičiais, jei jau buvo vieną kartą atlikta ir užregistruota kruopšti autorių teisių turėtojo paieška.

Kūrinių našlaičių registras nenumatytų jokių apribojimų ir papildomų pareigų autorių teisių turėtojams duomenų bazėje tikrinti, ar jų kūriniai nėra pripažinti našlaičiais. Toks reikalavimas būtų perteklinis pagal tarptautinę teisę. Berno konvencijoje įtvirtinta, kad autorių teisių turėtojai savo teisėmis naudojami be jokių papildomų formalumų ir reikalavimų, t.y. nereikalinga jokia kūrinų registracija tam, kad kūriniai būtų taikoma autorių teisių apsauga. Todėl, autorės nuomone, autorių teisių turėtojai paiešką registre turėtų atlikti tik savanoriškai. Kita vertus, siekiant apginti savo teises, autorių teisių turėtojai privalo būti aktyvūs ir kūrinų našlaičių registras tik padėtų įgyvendinti savo teises.

Kūrinių našlaičių registro pagrindinis bruožas yra tai, kad teisė naudoti kūrinius našlaičius kils ne iš kūrinio įregistravimo kūrinų našlaičių registre. Registras tarnaus kaip centralizuotas forumas, kuriame autorių teisių turėtojai bei naudotojai dalinsis informacija apie konkrečius kūrinius ir padės sumažinti ir išvengti papildomų išlaidų atliekant pakartotinę kūrinų autorių teisių turėtojų paiešką. Toks registras turėtų kaupti informaciją, kuri padėtų nustatyti galimus kūrinius našlaičius. Registre galėtų būti talpinama, pavyzdžiui, kūrinio kopija, santrauka ar raktiniai terminai.⁷⁹ Duomenų bazių sukūrimas ypatingai palengvintų naudotojų paiešką, kadangi ji skirta suteikti pagalbą naudotojams. Be to, nacionalinių duomenų bazių sukūrimas palengvintų priėjimą prie kitų valstybių turimų informacinių išteklių bei padėtų sukurti bendrą Europos masto duomenų bazę.⁸⁰

Kūrinių našlaičių registro sukūrimas yra svarbus žingsnis siekiant palengvinti kūrinių, kurių autorių teisių turėtojai nėra žinomi, panaudojimą bei padėtų taupyti naudos gavėjų lėšas. Duomenų bazė būtų kaip informacijos šaltinis ne tik naudos gavėjams, bet ir autorių teisių turėtojams, kurie galėtų lengvai rasti informaciją apie tai, ar jų kūriniai nėra pripažinti našlaičiais ar nevykdoma autorių teisių turėtojų paieška.

---

⁷⁸ van Gompel S. Unlocking the Potential of Pre-existing Content: How to Address the Issue of Orphan Works in Europe? // *International Review of Intellectual Property and Competition*. 2007, Nr. 38(6). P. 682.

⁷⁹ Sullivan K. L. Orphan Works at the Dawn of Digitization // *Richmond Journal of Law & Technology*. 2011-2012, Nr. 18(2). P. 29.

⁸⁰ High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan works, and Out-of-Print Works. P. 11. [interaktyvus] 2008. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-05.

3.2.2. Licencijavimo sistemos įtvirtinimas

Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis gali būti taikomas kaip papildomas kūrinių našlaičių reglamentavimo būdas. Įgyvendinant šį modelį ATGTĮ būtina numatyti išplėstinį kolektyvinį teisių administravimą ir paskirti kolektyvinio teisių administravimo asociaciją, kuri turėtų teisę išduoti išplėstinę kolektyvinę licenciją, suteikiančią teisę bibliotekoms, muziejams, archyvams skaitmeninti kūrinius. Kitas, licencijas išduodančio modelio pasirinkimas, būtų Kanadoje įtvirtinto modelio perkėlimas į nacionalinę teisę, kai neišimtines licencijas naudoti kūrinius, atlikus kruopščią teisių turėtojų paiešką, išduoda centrinė valstybinė institucija.

Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis yra patogus, nes nėra reikalaujama atlikti kruopščią teisių turėtojų paiešką, kūrinių našlaičių naudotojai būtų užtikrinti, kad atsiradus teisių turėtojui kolektyvinio administravimo institucija jiems sumokės tinkamo dydžio kompensaciją bei nebus reiškiami ieškiniai teisme dėl pažeistų teisių gynimo. Todėl šis modelis yra patrauklus dėl to, kad naudos gavėjams suteikia teisinį saugumą ir tikrumą, jog nebus teikiami ieškiniai teisme dėl pažeistų teisių gynimo. Be to, svarbus privalumas yra tai, kad licencijavimo sistemos įvedimas sumažintų teisių turėtojų paieškos išlaidas, laiko sąnaudas skirtas teisių turėtojų paieškai, o tai ypatingai svarbu, kai licencijos išduodamos pavieniais atvejais.⁸¹ Licencijavimo modelis būtų naudingas viešosioms organizacijoms, nes pastarosios labai dažnai neturi reikiamų resursų ir laiko atlikti teisių turėtojų paiešką. Viešosios organizacijos, atlikdamos kūrinių skaitmeninimo darbą, nesiekia komercinės naudos, dažniausiai skaitmenina senus, unikalius kūrinius, kurie neturi didelės ekonominės vertės,⁸² todėl išlaidos, kurias patiria atlikdamos teisių turėtojų paiešką gali būti panaudotos licencijų gavimui. Be to, išplėstinio kolektyvinio administravimo modelio bruožas yra tas, kad jis palengvina licencijų gavimą masinio licencijavimo atvejais, kai siekiama gauti licencijas panaudoti didelį kiekį kūrinių ir naudotojams būtų neįmanoma atlikti visų kūrinių teisių turėtojų paiešką.⁸³ Kita vertus, įgyvendinus išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį nacionalinėje teisėje viešosios bibliotekos, švietimo įstaigos, muziejai, archyvai, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos turėtų sumokėti licencijos mokestį dar prieš pradėdant naudoti

⁸¹ Vuopala A. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. P. 9. [interaktyvus] European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-05.

⁸² Ibid. P. 13.

⁸³ Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 183. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

kūrinius, o toks mokestis pareikalautų didelių piniginių išteklių. Labai dažnai, dėl nustatytų didelių licencijos išdavimo mokesčių, kūrinių naudotojai turėtų atsisakyti savo planų naudoti kūrinius. Be to, išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis pareikalautų papildomų valstybės išlaidų išduodant licencijas. Analogiška situacija būtų ir tuo atveju, jei nacionalinėje teisėje būtų įtvirtintas Kanadoje naudojamas modelis, kai vartotojui atlikus kruopščią paiešką licencijas išdavinėja valstybinė institucija. Šis modelis taip pat pareikalautų didelių valstybės išlaidų išdavinėjant licencijas, be to licencijų išdavimas būtų ilgai trunkantis procesas.

Nacionalinėje teisėje įtvirtinus išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį arba Kanados pasirinktą modelį, nebūtų įgyvendinamas Direktyvoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas, nes licencija naudoti kūrinius išduodama ir galioja tik konkrečios valstybės teritorijoje. Taigi, į išplėstinio kolektyvinio administravimo sistemą gali būti įtraukiami tik nacionaliniai kūriniai ir licencijos dėl jų panaudojimo suteikiamos tik nacionaliniu mastu. Be to, išduodant tokias licencijas visiems kūriniams taikomas tas pats kainų tarifas – tiek kolektyvinės asociacijos narių kūriniams, tiek kūriniams našlaičiams.⁸⁴

Viešosios organizacijos laikosi nuomonės, kad prieš naudojant kūrinius nebūtų tikslinga mokėti jokių mokesčių. Kompensacija už kūrinių panaudojimą turėtų būti mokama tik teisių turėtojui atsiradus. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad viešosios organizacijos paprastai yra finansuojamos iš valstybės biudžeto ir neturi pakankamai lėšų licencijų išdavimo mokesčių apmokėjimui lyginant su komerciniais subjektais. Kita priežastis daugiau ideologinė: kodėl turėtų būti mokami mokesčiai už kūrinių naudojimą, jei autorių teisių turėtojų neįmanoma nustatyti ir surinktomis lėšomis naudosis ne teisių turėtojas, bet kolektyvinio administravimo asociacijos.⁸⁵

Taigi, išplėstinio kolektyvinio administravimo modelio, taikomo Skandinavijos valstybėse, arba centralizuotai valstybinės institucijos išduodamų licencijų modelio, taikomo Kanadoje, įtvirtinimas nacionalinėje teisėje neišspręs kūrinių našlaičių problemos, kadangi jie veiksmingi tik konkrečios valstybės teritorijoje ir nebus įgyvendintas Direktyvoje nustatytas abipusio pripažinimo principas. Skandinavijos valstybėse taikomą išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį tikslinga įgyvendinti nacionalinėje teisėje, tačiau sprendžiant ne tik tų kūrinių našlaičių, kurie patenka į Direktyvos reglamentavimo sritį, problemą, bet ir tų, kurių Direktyva nereglamentuoja.

---

⁸⁴ Lueder T. The „orphan work“ challenge // GRUR Int. 2010. P. 17.

⁸⁵ Vuopala A. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. P. 15. [interaktyvus] European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-05.

3.2.3. Atsakomybės ribojimo modelio perkėlimas į nacionalinę teisę

JAV įtvirtinto atsakomybės ribojimo (angl. *limitation-on-remedy*) modelio perkėlimas į nacionalinę teisę gali būti vienas iš kūrinių našlaičių problemos sprendimo būdų. JAV naudojamas „*ex-post*“ modelis apima kūrinio našlaičio vartotojo prisiimamą riziką dėl galimai pažeistų teisių, įstatyminių autorių teisių išimčių įtvirtinimą ar atsakomybės ribojimą. Pirmiausia, vartotojas privalo atlikti kruopščią autorių teisių turėtojų paiešką ir, teisių turėtojo neradus, gali naudoti kūrinių. Atsiradus teisių turėtojui ir jam pateikus ieškinį dėl pažeistų teisių gynimo, teismas kiekvienu konkrečiu atveju spęstų dėl patirtų teisių turėtojo nuostolių dydžio priteisimo, tačiau priteisiamų nuostolių dydis yra ribojamas. Kaip jau buvo minėta šio darbo antrajame skyriuje, ES naudojamas „*ex-ante*“ modelis, kai teisė naudoti konkretų kūrinių suteikiama dar prieš kūrinių naudojimo pradžią ir šis modelis kūrinių našlaičių naudotojams suteikia teisinį tikrumą bei saugumą dėl nepagrįstų ieškinių teisme.

Atsakomybės ribojimo modelį perkėlus į nacionalinę teisę nebūtų įgyvendinti Direktyvoje įtvirtinti reikalavimai. Šio modelio privalumas būtų tas, kad nereikėtų mokėti licencijos išdavimo mokesčio norint pasinaudoti kūriniu. Taikant šį modelį nėra reikalaujama registruoti kruopščios paieškos atvejus bei informaciją apie nustatytus kūrinius našlaičius perduoti valstybinei institucijai, nereikia nustatyti kompensacinio atlyginimo dydžių už kūrinių naudojimą teisių turėtojams atsiradus. Pagrindiniu šio modelio trūkumu laikytina tai, kad nenustačius kompensacinių atlyginimų dydžių už kūrinių naudojimą teisių turėtojams atsiradus, kūrinių naudotojai neturėtų teisinio tikrumo ir nebūtų tikri dėl to, kokio dydžio kompensaciją reikės sumokėti teisių turėtojui. Be to, teismui būtų palikta teisė spęsti ar konkrečiu atveju atlikta teisių turėtojų paieška buvo kruopšti ir sąžininga, ar kūrinių naudotojas teisėtai panaudojo kūrinius našlaičius. Be to, taikant šį modelį nebūtų įgyvendintas abipusio pripažinimo principas, kadangi niekas neregistruotų kruopščios paieškos atvejų.

Europoje *bona fide* naudotojai paprastai neįpareigojami mokėti didelių kompensacijų už teisių turėtojų teisių pažeidimus, todėl kyla pagrįstas klausimas ar nuostolių ribojimo modelis būtų tinkamas kūrinių našlaičių problemos sprendimo būdas ES. Be to, nuostolių ribojimo modelis nesuteikia jokio teisinio saugumo teisių turėtojams, kurie pažeistas teises privalėtų ginti teisme. Toks teisių gynimo modelis gali būti neprieinamas smulkiems teisių turėtojams, kuriems pažeistų teisių gynimas teisme gali būti per daug brangus.⁸⁶

Apibendrinant galima teigti, kad „*ex-post*“ modelio įtvirtinimas nacionalinėje teisėje tiek kūrinių naudotojams, tiek teisių turėtojams nesuteiktų teisinio tikrumo bei aiškumo dėl kūrinių našlaičių teisėto naudojimo. Teisių turėtojais, nenustačius konkrečių kompensacinių

---

⁸⁶ Ibid. P. 193.

tarifų, turėtų kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo, o kūriniai naudotojai nebūtų tikri dėl to, kokio dydžio kompensaciją turės sumokėti už kūriniai naudojimą ir dėl galimos rizikos gali apskritai atsisakyti naudoti kūrinius.

3.3. Kūrinių, nepatenkančių į direktyvos taikymo sritį, teisinis reglamentavimas

Direktyva išsprendžia tik dalies subjektų, kurie užsiima kūriniai skaitmeniniu ir padarymu viešai prieinamais problemomis. Direktyva nepateikia sprendimo kitiems subjektams (komerciniams, nekomerciniams, viešiesiems ar privatiems), kurie galėtų prisidėti prie kūriniai našlaičių išsaugojimo ir padarymo viešai prieinamais darbų. Be to, Direktyva nustato ir siaurą objektų sąrašą, todėl, pavyzdžiui, dailės kūriniai lieka nereglementuoti. Direktyva įtvirtina ir apribojimą, kad ji taikoma tik tokiu atveju, kai kūrinys pirmą kartą paskelbtas ES valstybėje narėje, todėl jei kūrinys pirmą kartą bus paskelbtas ne ES valstybėje narėje, Direktyvos nustatytos išimtys nebus taikomos. Dėl aukščiau paminėtų priežasčių būtina spręsti ir į Direktyvos taikymo sritį nepatenkančių kūriniai teisinį reglamentavimą, atsižvelgiant į tai, kad Direktyva palieka valstybėms narėms teisę taikyti papildomus autorių teisių administravimo modelius.

Sprendžiant šią problemą tikslinga pasitelkti išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį, kuris plačiai taikomas Skandinavijos valstybėse. Pritaikius šį modelį, net ir Direktyvoje įtvirtinti naudos gavėjai galėtų pasinaudoti išplėstinio kolektyvinio administravimo modeliu, jei įvertintų, kad atlikus kruopščią paiešką vis tiek išlieka didelė rizika dėl galimo pažeistų teisių gynimo ir sumokėti iš anksto nustatyto dydžio mokestį bei gauti licenciją naudoti kūrinius yra mažiau rizikingas pasirinkimas.

ATGTI turėtų būti įtvirtintas išplėstinis kolektyvinis administravimas numatantis, kad kolektyvinė asociacija atstovauja ne tik savo nariams, bet ir kitiems autorių turėtojams, priklausantiems jos atstovaujama autorių kategorijai. Taigi, kolektyvinės asociacijos suteiktų licencijas naudoti ir tų teisių turėtojų kūrinius, kurie nėra kolektyvinės asociacijos nariai. Kolektyvinės asociacijos, surinkusios mokestį už kūriniai naudojimą, jį laiko nustatyta laiką, pavyzdžiui, penkis metus, sudarydamos galimybę teisių turėtojams pareiškus savo teises, jį atsiimti. Įtvirtinus šį modelį, būtina autorių teisių turėtojams palikti galimybę atsisakyti dalyvauti išplėstinio kolektyvinio administravimo modelyje. Šios sistemos trūkumas yra tas, kad taikant išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį, licencijos suteikiamos tik nacionaliniams kūriniams ir tik nacionaliniu mastu. Be to, išduodant licencijas visiems kūriniams paprastai taikomas toks pats tarifas – tiek kolektyvinės asociacijos nariams, tiek nenustatytų autorių teisių kūriniams. Perkeliant Direktyvą į nacionalinę teisę papildomus teisių administravimo modelius priėmė Jungtinė Karalystė, Vokietija. Jungtinėje Karalystėje buvo įtvirtinta, kad nenustatytų

autorių teisių kūrinius galima naudoti ir taikant papildomą administravimo modelį - valstybinės įstaigos išduotą licenciją, o Vokietija įtvirtino išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį.⁸⁷

Nacionalinėje teisėje įtvirtinus išplėstinį kolektyvinį administravimą būtina nustatyti licencijų išdavimo mokesčių, autorių teisių turėtojų teisę atsisakyti išplėstinio kolektyvinio jų teisių administravimo, mokesčio administravimo sąlygas ir jo saugojimo laiką bei sumokėtų piniginių lėšų panaudojimo būdus, jei per nustatytą laiko tarpą neatsiranda teisių turėtojas ir nepareikalauja kompensacijos. Apibrėžti konkretų terminą per kurį teisių turėtojai gali pareikšti savo teises į kūrinių būtina siekiant užtikrinti, kad teisių turėtojai nepiktnaudžiautų savo teisėmis ir veiksmingai gintų savo pažeistas teises. Jei įstatymų leidėjas, neapribos autorių teisių turėtojų teisės pareikšti pretenziją terminų, teisių turėtojai gali sąmoningai ir tikslingai pretenzijas dėl pažeistų teisių gynimo ir kompensacijos pareikšti praėjus, tarkim dešimt ar dvidešimt metų, o kuo ilgesnis laiko tarpas praeina, tuo didesnė kompensacija turi būti išmokėta. Dėl aukščiau paminėtų priežasčių būtina nustatyti protingą terminą per kurį autorių teisių turėtojams būtų suteikta teisė kreiptis į kolektyvinio administravimo asociaciją dėl kompensacijos gavimo.

Vienas iš svarbiausių išplėstinio kolektyvinio administravimo bruožų yra tas, kad kolektyvinio administravimo asociacijos, galinčios sudaryti sandorius su vartotojais turi atstovauti pakankamą, žymų tam tikros rūšies kūrinių teisių turėtojų skaičių. Tik tokiu atveju galima veiksmingai ginti daugumos autorių turimas turtines teises ir pasiekti susitarimus dėl kūrinių naudojimo. Kolektyvinio administravimo asociacijos administruodamos autorių jiems pavestas teises gali asociacijos narių kūriniams ir ne asociacijos narių kūriniams nustatyti skirtingas panaudojimo sąlygas, kainas ir pan., tačiau paprastai nustatomos vienodos licencijų išdavimo sąlygos tiek asociacijų narių kūriniams, tiek ir ne asociacijų narių kūriniams. Be to, išduodant licencijas nėra atsižvelgiama į kūrinių populiarumą, amžių, komercinę vertę ir pan.⁸⁸ Kitas svarbus bruožas yra tai, kad kolektyvinio administravimo asociacijos, atstovaudamos savo narių interesus suteikia teisinį tikrumą vartotojams. Be to, atstovaudamos savo narių teises, kolektyvinio administravimo asociacijos atstovauja bei gina ir ne savo narių teises, surenka lėšas už kūrinių panaudojimą ir, teisių turėtojui atsiradus, sumoka kompensaciją. Šio modelio privalumas yra tai, kad vartotojams suteikiamas teisinis tikrumas, kad nebus teikiami ieškiniai teismui dėl pažeistų teisių gynimo ir visus klausimus dėl kūrinių naudojimo, teisių turėtojui atsiradus spręš kolektyvinio administravimo asociacija.

Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį perkeliant į nacionalinę teisę galimi trys surinktų mokesčių autorių teisių turėtojams išmokėjimo būdai: pirma, administravimo asociacija

---

⁸⁷ Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinių našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. P. 45. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

⁸⁸ Riis T., Schovsbo J. Extended Collective Licences in Action // International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2012, Nr. 43(8). P. 932-933.

lėšas išmoka tiesiogiai konkrečiam teisių turėtojui; antra, administravimo asociacija išmoka lėšas tiesiogiai kitai administravimo asociacijai, kuri atstovauja konkretų autorių teisių turėtoją; trečia, kolektyvinis lėšų paskirstymas. Pagrindinė taisyklė, kad surinktos lėšos išmokamos kiekvienam autorių teisių turėtojui individualiai. Kolektyvinis lėšų paskirstymas galimas tik tokiu atveju, jei kiekvienam autoriui individualiai sumokėti lėšas būtų neproporcingai didelė našta kolektyvinei administravimo asociacijai, pavyzdžiui, kai teisių turėtojų yra didelis kiekis, o surinktos lėšos yra nedidelės.⁸⁹

Autorė siūlo perkelti Direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę, papildomai įtvirtinti ir išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį, kuris padėtų išspręsti į Direktyvos reglamentavimo sritį nepatenkančių kūrinių problemas. Įtvirtinant šį modelį būtina nustatyti terminą, per kurį teisių turėtojams būtų suteikta teisė kreiptis į kolektyvinio administravimo asociacijas dėl kompensacijos už kūrinių naudojimą gavimo.

---

⁸⁹ Ibid. P. 945-946.

IŠVADOS

1. Pagrindinės kūrinų našlaičių atsiradimo priežastys yra ilgėjantys autorių turtinių teisių apsaugos terminai, viešų saugomų autorių teisių kūrinų duomenų bazių nebuvimas, trumpa kūrinų komercinio gyvavimo ciklo trukmė bei patikimo autorių teisių turėtojų paieškos šaltinio nebuvimas, kuriuo remiantis būtų galima identifikuoti autorių teisių turėtojus.

2. Išskiriami du pagrindiniai kūrinų našlaičių reglamentavimo modeliai, t.y. „*ex-ante*“ ir „*ex-post*“. Pirmasis, „*ex-ante*“ modelis, pasitelkiamas, kai teisė naudoti konkretų kūrinį suteikiama dar prieš kūrinio naudojimo pradžią, o antrasis, „*ex-post*“ modelis, apima kūrinio našlaičio vartotojo prisiimamą riziką dėl galimai pažeistų teisių ir atsakomybės ribojimą.

3. Direktyva yra pirmas ES mastu priimtas teisės aktas, siekiantis reglamentuoti nenustatytą autorių teisių kūrinų problemą, tačiau Direktyva siūlo išspręsti tik nedidelės dalies fonogramų, kinematografinių, audiovizualinių ir rašytinių kūrinų našlaičių reglamentavimo klausimą. Direktyva nustato, kad teisė naudoti kūrinius našlaičius be autorių teisių turėtojo sutikimo taikoma tik dviems turtinėms teisėms – atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais tikslais. Direktyvoje įtvirtintas ribotas naudos gavėjų sąrašas, t.y. tik ES valstybėse narėse įsteigtos viešosios bibliotekos, muziejai, archyvai, švietimo įstaigos, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos tiek, kiek siekia tikslų, susijusių su jų viešojo intereso misijos vykdymu. Direktyvoje naudojamas terminas „viešosios bibliotekos“ nacionalinėje teisėje turėtų apimti valstybines, apskričių, mokslo, švietimo įstaigų bibliotekas, terminas „švietimo įstaiga“ – ne tik mokyklas, bet ir kolegijas, universitetus ir kitas mokymo įstaigas, o „archyvo“ sąvoka turi būti taikoma tik valstybiniais ir apskričių archyvams.

4. Perkeliant Direktyvą į nacionalinę teisę būtina sudaryti išsamius ir baigtinius bei periodiškai atnaujinamus nacionalinius šaltinių sąrašus, kuriuose būtų atliekama kruopšti ir sąžininga autorių teisių turėtojų paieška bei įsteigtas kūrinų našlaičių registras, kuriame būtų registruojami duomenys apie nustatytus kūrinius našlaičius. Atsiradus kūrinio autorių teisių turėtojui pastarajam turi būti sumokėta kompensacija, tačiau nustatant mokėtinos kompensacijos dydį, ypatingais atvejais, jei žala teisių turėtojui už naudojimąsi kūriniumi yra minimali ir kūrinys seniai necirkuliuoja viešojoje prekyboje, kompensacinis atlyginimas gali būti nemokamas.

5. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelio perkėlimas į nacionalinę teisę siekiant įgyvendinti Direktyvos nuostatas nacionalinėje teisėje pareikalautų didelių administracinių išlaidų išduodant licencijas. Kartu licencijavimo sistemos įvedimas gali būti nepakeliama našta viešosioms organizacijoms, kurios atlikdamos kūrinų skaitmeninimo darbus gali būti finansiškai nepajėgios sumokėti didelių licencijavimo mokesčių.

6. JAV naudojamo atsakomybės ribojimo (angl. *limitation-on-remedy*) modelio perkėlimas į nacionalinę teisę yra nesuderinamas su Direktyvos tikslais ir uždaviniais. Pasirinkus šį modelį nebūtų įgyvendintas Direktyvoje įtvirtintas abipusio pripažinimo principas. Be to, kruopščios paieškos reikalavimas paliekamas išimtinai vartotojų diskrecijai ir, teisių turėtojui atsiradus, teismas kiekvienu konkrečiu atveju spęstų dėl atliktos paieškos sąžiningumo bei kruopštumo. Toks modelis vartotojams nesuteiktų teisinio tikrumo bei saugumo, ir viešosios organizacijos siekdamos išvengti galimų ginčų teisme, gali apskritai atsisakyti kūrinių skaitmeninimo darbo.

7. Išplėstinio kolektyvinio administravimo modelis padėtų išspręsti į Direktyvos reglamentavimo sritį nepatenkančių kūrinių našlaičių panaudojimo problemą. Įtvirtinant šį modelį būtina nustatyti konkretų terminą per kurį teisių turėtojams būtų suteikta teisė kreiptis į kolektyvinio administravimo asociaciją dėl kompensacijos už kūrinių naudojimą gavimą. Į nacionalinę teisę perkėlus išplėstinio kolektyvinio administravimo modelį būtų veiksmingai ginamos ne tik asociacijos narių teisės, bet ir tų autorių, kurie nėra asociacijų nariai.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Autorė siūlo ATGTĮ įstatymo 2 straipsnį papildyti nauju punktu „Nenustatytų autorių teisių kūriniai“ ir jame apibrėžti kūrinio našlaičio sąvoką:

Nenustatytų autorių teisių kūrinium yra kūrinys ar fonograma, jei nenustatytas nė vienas kūrinio ar fonogramos teisių turėtojas arba, jei vienas ar daugiau jų nustatyti, nė vienas nebuvo rastas nepaisant kruopščios teisių turėtojų paieškos.

ATGTĮ įstatymo II skyrių papildyti nauju skirsniu „Nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimas“, kuriame reglamentuojamos kūrinio našlaičio statuso suteikimo ir panaikinimo, kruopščios paieškos sąlygos, kūrinių naudotojai ir jų naudojimo būdai, atlyginimo mokėjimo sąlygos atsiradus teisių turėtojams. Autorė siūlo papildyti įstatymą naujais straipsniais:

Kūrinių naudotojai ir jų naudojimo būdai:

1. Nenustatytų autorių teisių kūrinių naudotojai yra Europos Sąjungoje įsteigtos viešosios bibliotekos, švietimo įstaigos, muziejai, archyvai, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos tiek, kiek tai susiję su jų viešojo intereso misijos vykdymu.

2. Kūriniai naudojami atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais būdais.

Nenustatytų autorių teisių kūriniai:

Nenustatytų autorių teisių kūriniai yra:

1) knygos, dienoraščiai, laikraščiai, žurnalai ar kiti rašytinių kūrinių forma paskelbti kūriniai, laikomi viešųjų bibliotekų, švietimo įstaigų ar muziejų kolekcijose, archyvų arba kino ar garso paveldo institucijų kolekcijose;

2) kinematografiniai arba audiovizualiniai kūriniai ir fonogramos, laikomos viešųjų bibliotekų, švietimo įstaigų ar muziejų kolekcijose, taip pat archyvų arba kino ar garso paveldo institucijų kolekcijose;

3) kinematografiniai arba audiovizualiniai kūriniai ir fonogramos, kuriuos sukūrė viešosios transliuojančiosios organizacijos anksčiau nei, arba 2002 m. gruodžio 31 d. ir kurie yra laikomi tų organizacijų archyvuose.

Nenustatytų autorių teisių kūrinio statuso įgijimas:

Kūrinys įgyja nenustatytų autorių teisių kūrinio statusą, jei nenustatytas nė vienas kūrinio ar fonogramos teisių turėtojas arba, jei vienas ar daugiau jų nustatyti, nė vienas nebuvo rastas nepaisant kruopščios ir užregistruotos teisių turėtojų paieškos.“

Nenustatytų autorių teisių kūrinio statuso panaikinimas:

Kūrinio ar fonogramos, kurie įgiję nenustatytų autorių teisių kūrinio statusą, teisių turėtojui atsiradus, nenustatytų autorių teisių kūrinio statusas panaikinamas.

Kruopšti paieška:

1. Siekdamas nustatyti, ar kūrinys yra nenustatytų autorių teisių kūrinys, viešosios bibliotekos, švietimo įstaigos, muziejai, archyvai, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos sąžiningai atlieka kiekvieno kūrinio kruopščią paiešką.

2. Kruopšti paieška atliekama prieš naudojant kūrinį ar fonogramą.

3. Atliekant kruopščią paiešką tikrinami atitinkami konkrečios kategorijos kūriniais tinkami šaltiniai, patvirtinti įgaliotos institucijos.

4. Kruopšti paieška atliekama valstybėje, kurioje kūrinys buvo pirmą kartą paskelbtas. Jei kūrinys nebuvo paskelbtas, pirmą kartą transliuotas, išskyrus kinematografinių arba audiovizualinių kūrinių, kurių kūrėjo buveinė ar nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje, kruopšti paieška atliekama valstybėje, kurioje yra jo buveinė arba nuolatinė gyvenamoji vieta.

5. Viešosios bibliotekos, švietimo įstaigos, muziejai, archyvai, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos registruoja visus kruopščios paieškos atvejus ir perduoda informaciją apie kruopščios paieškos rezultatus įgaliotai valstybinei institucijai:

1) organizacijos pavadinimas, kuri atliko kruopščią paiešką;

2) nenustatytų autorių teisių kūrinio naudojimo būdai;

3) duomenis apie nenustatytų autorių teisių kūrinio statuso panaikinimą;

4) kontaktinius duomenis.

Atlyginimo mokėjimo sąlygos:

1. Viešosios bibliotekos, švietimo įstaigos, muziejai, archyvai, kino ar garso paveldo institucijos ir viešosios transliuojančiosios organizacijos, atsiradus nenustatytų autorių teisių kūrinio teisių turėtojui, jam sumoka įgaliotos institucijos nustatyto dydžio kompensaciją.

2. Autorių teisių turėtojais teises į kūrinį privalo pareikšti per 5 metus nuo kūrinio įregistravimo kūrinių našlaičių registre.

Nenustatytų autorių teisių kūrinio statuso tarpusavio pripažinimas:

- 1. Kūrinys ar fonograma, valstybėje narėje pripažinti nenustatytų autorių teisių kūrinium, nenustatytų autorių teisių kūrinium laikomi visose Europos Sąjungos valstybėse narėse.*
- 2. Kūrinys ar fonograma naudojami ir prieinami visose Europos Sąjungos valstybėse narėse.*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
2. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 51-1245.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 25 d. nutarimas Nr. 933 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 105-3877.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 493 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 66-2624.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 16 d. nutarimas Nr. 301 „Dėl Lietuvos informacinės visuomenės plėtros 2011-2019 metų programos patvirtinimo ir kai kurių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų pripažinimo netekusiais galios“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 33-1547.
6. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. sausio 7 d. įsakymas Nr. ĮV-6 „Dėl skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartų ir norminių dokumentų sąrašų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 8-379.
7. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. ĮV-384 „Dėl skaitmeninio turinio kūrimo rekomendacijų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 66-3131.
8. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-988.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspekto suderinimo. 2001 OL L 167.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/28/ES dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių naudojimo. 2012 OJ L 299.
11. Komisijos 2006 m. rugpjūčio 24 d. rekomendacija 2006/585/EB dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, išsaugojimo skaitmeniniu formatu ir internetinės prieigos prie jos. 2006, OL L 236.
12. Danijos autorių teisių aktas. Consolidated Act on Copyright. Consolidated Act No. 202, 2010. Prieiga per internetą:

<http://kum.dk/Documents/English%20website/Copyright/Consolidated%20Act%20on%20Copyright%202010%5B1%5D.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-02-25.

Specialioji literatūra

13. Castle Ch. L., Mitchell A. E. Unhand that Orphan: Evolving Orphan Works Solutions Require New Analysis // Entertainment and Sports Lawyer. 2009, Nr. 27(1).

14. Colangelo G., Lincesso I. Law versus technology: looking for solution to the orphan works' problem // International Journal of Law and Information Technology. 2012, Nr. 20(3).

15. Čekanavičius A. Privalomo autorių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo teoriniai ir praktiniai aspektai // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 1(5).

16. Favale N., Homberg F., Kretschmer M., et al. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2013/31. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipresearch-orphan-201307.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

17. van Gompel S. Unlocking the Potential of Pre-existing Content: How to Address the Issue of Orphan Works in Europe? // International Review of Intellectual property and Competition. 2007, Nr. 38(6).

18. Hargreaves I. Digital Opportunity. A Review of Intellectual Property and Growth. [interaktyvus] Intellectual Property Office, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.ipo.gov.uk/ipreview-finalreport.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

19. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan works, and Out-of-Print Works. P. 11. [interaktyvus] 2008. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-05.

20. Hugenholtz B., van Eechoud M., van Gompel S., et al. The Recasting of Copyright & Related Rights for the Knowledge Economy. Final report. P. 190. [interaktyvus] 2006. Institute for Information Law, University of Amsterdam. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/etd2005imd195recast_report_2006.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-06.

21. Komisijos darbinis dokumentas: poveikio vertinimas dėl tarpvalstybinės internetinės prieigos prie nenustatytų autorių teisių kūrinių (Commission Staff Working Paper: Impact

Assessment on The Cross-Border Online Access to orphan Works), Brussels, 24.5.2011, Sec(2011) 615 Final.

22. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos pozicija dėl kūrinų našlaičių direktyvos įgyvendinimo „Kūriniai našlaičiai. Kaip užtikrinti autorių teisių apsaugą“. Apskritojo stalo diskusija, vykusi 2011-12-22.

23. Lueder T. The „orphan work“ challenge // GRUR Int. 2010.

24. Matulionytė R. Skaitmeninės bibliotekos: kūrinų našlaičių direktyvos įgyvendinimas Lietuvoje. [interaktyvus] Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013. Prieiga per internetą: <http://teise.org/data/Skaitmenines-bibliotekos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

25. Mausner J.O. Copyright Orphan Works: A Multi-Pronged Solution To Solve A Harmful Market Inefficiency // Journal of Technology Law & Policy. 2007, Nr. 12(2).

26. Mizaras V. Autorių teisės. Vilnius: Justitia, 2008. T. 1.

27. Riis T., Schovsbo J. Extended Collective Licences in Action // International Review of Intellectual Property and Competition Law. 2012, Nr. 43(8).

28. Sullivan K.L. Orphan Works at the Dawn of Digitization // Richmond Journal of Law & Technology. 2011-2012, Nr. 18(2).

29. The European Orphan Works Directive - an EIFL Guide. [interaktyvus] 2013. Prieiga per internetą: <http://www.eifl.net/european-orphan-works-directive-eifl-guide>; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

30. Triaille J.-P., Dusollier S., Depreeuw S., et al. Study on the application of Directive 2001/29/EC on Copyright and related rights in the information society (The „InfoSoc Directive“). [interaktyvus] 2013. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131216_study_en.pdf; prisijungimo laikas: 2014-01-29.

31. Urban J.M. How Fair Use Can Help Solve the Orphan Works Problem // Berkeley Technology Law Journal. 2012, Nr. 27.

32. Vetulani A. The Problem of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. 2008. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf; prisijungimo laikas: 2013-12-22.

33. Vuopala A. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. [interaktyvus] European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information, May 2010. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf; prisijungimo laikas: 2014-02-05.

Teismų praktika

34. Europos Teisingumo Teismo byla C-145/10, Eva-Maria Painer v Standard VerlagsGmbH and Others [2011] ECDR 6.

SANTRAUKA

Kūrinių, kurių autorius negali būti nustatytas, panaudojimo problemos

Nenustatytų autorių teisių kūrinių panaudojimo klausimas keliamas jau keletą dešimtmečių, kadangi vartotojai, norėdami panaudoti kūrinius, kurių autorių teisių turėtojai nėra žinomi, negali to padaryti, nes neįmanoma gauti autorių teisių turėtojų sutikimo. „Google“ pradėjusi savavališkai skaitmeninti įvairius kūrinius ir daryti juos prieinamus internete paaštrino kūrinių našlaičių problemos diskusijas.

Tiek JAV, tiek ES pradėti rengti teisės aktų projektai dėl nenustatytų autorių teisių kūrinių teisėto panaudojimo. JAV buvo pasirinktas nuostolių ribojimo modelis, kuriuo remiantis vartotojai, norėdami naudoti kūrinius našlaičius, privalo atlikti kruopščią autorių teisių turėtojų paiešką, o teisių turėtojui atsiradus ir pareiškus ieškinį teisme dėl pažeistų teisių gynimo, sumokėti jam protingo dydžio kompensaciją. Skandinavijos valstybėse taikomas išplėstinio kolektyvinio licencijavimo modelis, o Kanadoje pasirinktas centrinės valstybinės institucijos išduodamos neišimtinės licencijos modelis. ES priimta Direktyva dėl tam tikro leistino nenustatytų autorių teisių kūrinių panaudojimo, kurioje buvo nustatytos išimties kūrinio naudojimo būdams ir naudotojams. Direktyvoje įtvirtinta, kad išimtis skaitmeninti kūrinius taikoma tik viešosioms bibliotekoms, muziejams, archyvams, švietimo įstaigoms, kino ar garso paveldo institucijoms ir viešosioms transliuojančiosioms organizacijoms, kiek tai susiję su jų viešojo intereso misijos vykdymu. Be to, skaitmeninti kūrinius galima tik atgaminimo ir padarymo viešai prieinamais tikslais. Direktyva taikoma ribotam objektų sąrašui, t.y. knygoms, dienoraščiams, laikraščiams, žurnalams ar kitiems rašytinių kūrinių forma paskelbtiems kūriniams; kinematografiniams arba audiovizualiniams kūriniams ir fonogramoms. Direktyva taikoma tik tiems kūriniams, kurie buvo pirmą kartą paskelbti ES valstybėje narėje. Taigi, Direktyva siekiama reglamentuoti tik dalies nenustatytų autorių teisių kūrinių problemą.

Šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti kūrinių našlaičių teisinės naudojimo problemas ir galimus Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę sprendimų būdus. Perkeliant Direktyvą į nacionalinę teisę būtina įgyvendinti pagrindinius Direktyvoje nustatytus tikslus ir uždavinius, t.y. nustatyti įstatymines išimtis dėl kūrinių naudojimo, naudojimo būdų ir subjektų, įtvirtinti kruopščios paieškos reikalavimus, sudaryti šaltinių sąrašus, kuriuose būtų atliekama teisių turėtojų paieška, įsteigti kūrinių našlaičių duomenų bazę, nustatyti kūrinių našlaičių statuso panaikinimo sąlygas. Siekiant išspręsti visų kūrinių našlaičių, kurie nepatenka į Direktyvos reglamentavimo sritį klausimą, tikslinga įtvirtinti išplėstinio kolektyvinio administravimo

modelį. Įtvirtinus šį modelį, kolektyvinio administravimo asociacijos atstovautų ne tik asociacijos narių teises, bet ir tų autorių teises, kurie nėra asociacijų nariai.

SUMMARY

Works whose author cannot be identified problems of use

The question of orphan works has been asked for several decades already. Users, who wish to use works, which author is not known or locatable, can not do that because they can't get a consent to use a work. The orphan works problem has become particularly dramatic in the context of large scale digitization, when „Google“ started to digitize orphan works and make them available online.

USA and EU started to enact new laws. USA introduced a limitation-on-remedy rule. The limitation-on-remedy rule means that there is a limitation of liability for those who use an orphan work after an unsuccessful but reasonable search for the right owners. This solution does not require issuing any license. It can be summarized that any person can use any work of any kind for any purpose if they are unable to find the copyright owner following a reasonably diligent search. Nordic countries apply extended collective management system. Canada chose the model of issuing non exclusive licenses of central state body. There was adopted Directive on certain permitted uses of orphan works in EU. The directive intends to provide a legal framework to facilitate the digitization of orphan works and to set common rules for the digitization and online display of orphan works. The Directive applies to works published in the form of books, journals, newspapers, magazines or other writings; cinematographic or audiovisual works and phonograms which are protected by copyright or related rights and which are first published in a member state or, in the absence of publication, first broadcast in a member state. EU member states can only provide exception or limitation to the right of reproduction and the right of making available to the public. The directive intends to regulate only a small part of all orphan works.

The objective of this research is to analyze legal problems of use of orphan works and solutions of implementing directive into national law. Member states have to bring into force the laws necessary to comply with this directive. All member states have to set out rules for carrying out a diligent search, to determine sources of diligent search that are appropriate for each category of works in question, to create orphan works databases. In order to solve the orphan works problem it is necessary to adopt extended collective management system. The system consists of a voluntary transfer of rights from the right holders to a collective society and a legal

extension of the repertoire of the society to encompass the right holders that are not members of the society. Under this system the user can obtain a license to use orphan works without the risk of being sued for infringing rights of right holders who are unknown or untraceable.